

ทฤษฎีเกี่ยวกับสังคมระยะผ่าน ของเหมาเจ๋อตงและสำนักเซี่ยงไฮ้

เบีย เอ็ม.คริสเตนเซน เขียน
เจอร์เกน เดลแมน

เจษฎา แทนวาริรัตน์ แปลและเรียบเรียง
อุดม คำพลี

บทนำ

การรัฐประหารเดือนตุลาคมปี 1976 ในจีน ได้สร้างความมั่งงินให้กับโลกตะวันตกเป็นอย่างมาก ภายในระยะเวลาเพียง 2 เดือน ความสัมพันธ์ของอำนาจทางการเมืองในจีนได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างหน้ามือเป็นหลังมือทีเดียว ด้วยความตกตะลึงต่อคำอธิบายของจีน และงงงวยกับความกระตั้นหันของเหตุการณ์ ทำให้ประชาคมศิโนโลกตะวันตกมีแนวโน้มที่จะยอมรับเหตุผลในการทำการรัฐประหาร ซึ่งเสนอโดยฝ่ายที่ได้รับชัยชนะ

อย่างไรก็ตาม ก็จะเป็นปัญหาอยู่มากในคำที่จะยอมรับคำอธิบายใหม่ (เช่นเดียวกับคำอธิบายเก่า โดยทันที ด้วยเหตุเพียงว่ามันเป็นข้อเสนอของผู้ที่กุมอำนาจอยู่ เพราะภายใต้กระแสการกล่าวหา เหมาเจ๋อตง และ แก๊งค์ 4 คน ว่าเป็น “ผู้ก่อวินาศกรรม” “ตัวอันตราย” ฯลฯ ต่อระบบสังคมนิยมและเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมนั้น เราจะพบว่าเนื้อหาที่แท้จริงของการล้มล้างการปฏิวัติวัฒนธรรมมิได้เป็นเพียงปัญหาเรื่องความถูกต้องชอบธรรม แต่เป็นเรื่องของความขัดแย้งทางการเมืองและทฤษฎี ระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในพรรคคอมมิวนิสต์จีน ซึ่งเป็นพื้นฐานของการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจที่เกิดขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่า ดังนั้นจึงมีประโยชน์ที่เราจะศึกษาช่วง 10 ปีของการปฏิวัติวัฒนธรรม มิใช่เพื่อเป็นการ “ชำระโทษ” เหมาเจ๋อตงหรือ “แก๊งค์ 4 คน” ต่อความผิดหรืออาชญากรรมอะไรที่เขาอาจได้กระทำไป แต่เพื่อสร้างความเข้าใจที่มีเหตุผล และสอดคล้องกับความเป็นจริงเกี่ยวกับทศวรรษที่แสนจะวุ่นวายนี้

แปลและเรียบเรียงจาก “A Theory of Transitional Society ; Mao Ze Dong and the Shanghai School” By Peer Moller Christensen and Jorgen Delman ใน **Bulletin of Concerned Asian Scholars**, Vol. 13 No.2 Apr-June, 1981.

ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงทฤษฎีที่อยู่เบื้องหลังการปฏิวัติวัฒนธรรมเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับวิเคราะห์การกำหนดนโยบายที่แท้จริง ในบทความนี้เราจะเสนอเค้าโครงของ “ทฤษฎีสังคมระยะผ่าน” (Theory of Transitional Society) ซึ่งได้รับการพัฒนาขึ้นในช่วงปี 1949-1976 โดยปักชายในพรรคคอมมิวนิสต์จีน โดยเฉพาะเหมาเจ๋อตง และสำนักเซียงไฮ้ ซึ่งได้แก่ นักเศรษฐศาสตร์และนักการเมืองในเซียงไฮ้ ที่สัมพันธ์กับผู้นำฝ่ายหัวรุนแรงในพรรคคอมมิวนิสต์จีน (เช่น จางซุนเลี้ยว และ เทยาเทวินทงวน)

ทฤษฎีนี้ถูกเสนอขึ้นในฐานะที่เป็น “เศรษฐศาสตร์การเมืองของระบบสังคมนิยม” ซึ่งมีพื้นฐานจากลัทธิมาร์กซ์แบบโซเวียต แต่ขณะเดียวกันก็มีลักษณะที่วิพากษ์โซเวียต ท้ายที่สุดทฤษฎีนี้ก็จะมีความใกล้เคียงกับทฤษฎีมาร์กซ์ลัทธิร่วมสมัยของกลุ่มซ้ายใหม่ (New Left) ในยุโรป เช่น ชาร์ลส์ เบ็ทเทิลไฮม์ (Charles Bettelheim) และ รอสซานา รอสซานดา (Rossanna Rossanda) ลักษณะที่น่าสนใจอย่างหนึ่งในทฤษฎีของจีนนี้ ก็คือการที่มันสามารถจะค่อย ๆ สกัดพ้นจากลักษณะคัมภีร์แบบสตาลินนิสต์ และการครอบงำของลัทธิมาร์กซ์แบบโซเวียต ไปสู่การเข้าใจธรรมชาติของจีนเองในฐานะสังคมสังคมนิยมสังคมนั่น

บทความของเราแบ่งออกเป็น 5 ส่วน ในส่วนแรก เราจะเสนอทฤษฎีที่เรียกว่า “ทฤษฎีระบบ” ที่ได้รับการพัฒนาโดยการสนับสนุนของสตาลินในช่วงทศวรรษที่ 40 และ ต้นทศวรรษที่ 50 ซึ่งต่อมาได้รับการเผยแพร่เข้าไปในประเทศจีน ส่วนที่สองจะกล่าวถึงพัฒนาการของทฤษฎีสังคมนิยมแบบตลาด (Market-Socialism) ในประเทศจีนระหว่างช่วงทศวรรษที่ 50 และต้นทศวรรษที่ 60 อย่างย่อ ๆ ส่วนที่สามเป็นการสืบสาวให้เห็นถึงการพัฒนา “ทฤษฎีก่อนชนชั้น” (Generative Class Theory) ของเหมาเจ๋อตง และในส่วนที่ 4 เราจะวิเคราะห์ทฤษฎีของสำนักเซียงไฮ้ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นในตอนต้น และกลางทศวรรษที่ 70 ซึ่งนับได้ว่าเป็นครั้งแรกที่มีการนำเสนอทฤษฎีนี้นอกประเทศจีน ส่วนในตอนสุดท้าย เราจะเสนอข้อวิจารณ์บางประการต่อความเหมาะสมที่จะนำไปประยุกต์ใช้ ตลอดจนความขัดแย้งภายในตัวเอง และข้อจำกัดต่าง ๆ ที่เห็นได้ชัดเจนของทฤษฎีนี้

“ทฤษฎีระบบ” (The “System Theory”)

เศรษฐศาสตร์การเมืองของระบบสังคมนิยมไม่ได้รับการเผยแพร่ในจีนมากนัก จนกระทั่งต้นทศวรรษที่ 50 จึงเริ่มได้รับการเผยแพร่ในรูป “ทฤษฎีระบบ”¹ ของโซเวียตซึ่งถูกนำเข้ามายังจีน ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในโครงการส่วนบนของความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการเมืองของโซเวียต ภายหลังจากการปลดปล่อยปี 1949 ทฤษฎีระบบได้รับการเสนอในฐานะที่เป็น ทฤษฎีมาร์กซ์ลัทธิที่ว่าด้วยเศรษฐศาสตร์การเมืองของระบบสังคมนิยม โดยอธิบายไว้ใน หนังสือคู่มือเศรษฐศาสตร์การเมืองของ

โซเวียตหลายเล่ม ซึ่งที่สำคัญที่สุด ก็หนังสือ ตำราเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy: A Textbook) ซึ่งพิมพ์เผยแพร่ในปี 1954

อย่างไรก็ตามก่อนที่หนังสือเล่มนี้จะถูกนำเข้ามา พวกนักเศรษฐศาสตร์ของจีน ก็มีความติดเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องทฤษฎีระบบอยู่บ้างแล้ว จากหนังสือเล่มเล็กของสตาลินเรื่อง ปัญหาเศรษฐกิจของระบบสังคมนิยมในสหภาพโซเวียต (Economic Problems of Socialism in the USSR, 1952) ซึ่งถือว่าเป็นแนวทางชี้นำสำหรับ ตำราเศรษฐศาสตร์การเมือง (ต่อไปจะเรียกว่าตำราฯ) ซึ่งล้วนแต่เป็น นักเศรษฐศาสตร์ ที่มีชื่อเสียงของโซเวียตทั้งสิ้น การที่สตาลินมีส่วนร่วมในการเขียนและตรวจสอบ ตำราฯ ด้วยตนเอง ทำให้มันกลายเป็นงานที่เป็นทางการและทรงอิทธิพลที่สุดของ “ทฤษฎีระบบ” ก่อนมาได้มีการพิมพ์เรียบเรียง ครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 อีก แต่เนื้อหาหลักทางทฤษฎีก็ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

เราไม่ทราบได้ว่าก่อนที่จะมีการแปลหนังสือ ตำราฯ ฉบับพิมพ์เรียบเรียงครั้งที่ 3 อย่างเป็นทางการในปี 1959 นั้น ได้มีการใช้หนังสือเล่มนี้ในจีนมากน้อยเพียงใด แต่เป็นที่แน่ชัดว่าเหมาเจ๋อตงได้ให้ความสนใจกับการแปลหนังสือนี้เป็นอย่างมาก และได้ทำการวิจารณ์ไว้ใน “บันทึกจากการอ่านตำรา ‘เศรษฐศาสตร์การเมือง’ ของโซเวียต” (Reading Notes on the Soviet Text “Political Economy”)

ความคิดต่าง ๆ และแนวคิดทางทฤษฎีของ “ทฤษฎีระบบ” ส่วนใหญ่ได้รับการหยิบยืมมาจากงานคลาสสิกของ มาร์กซ์ เองเงิลส์ เลนิน, จากงานของสตาลิน และ นักเศรษฐศาสตร์โซเวียตหลายคน ซึ่งที่จริงก็เป็นงานที่รู้จักกันดีมาก่อนหน้านี้แล้ว แต่นี่เป็นความพยายามที่จะเสนอภาพที่เชื่อมโยงกันในส่วนทั้งหมด และ ระบบที่เป็นวิทยาศาสตร์ของเศรษฐศาสตร์การเมืองสังคมนิยมขึ้นเป็นครั้งแรก หนังสือ ตำราฯ แบ่งออกเป็นหลายบท ซึ่งครอบคลุมถึงแบบวิธีการผลิตชนิดต่าง ๆ ที่เป็นที่ยุติกันอยู่ไว้ทั้งหมดตั้งแต่ คอมมิวนิสต์บุพกาลจนถึงระบบคอมมิวนิสต์ในอนาคตที่ยังไม่ปรากฏเป็นจริง โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะขยายความในรายละเอียดของแนวคิดและทฤษฎีที่สตาลินเสนอไว้อย่างกว้าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจที่เป็นวิทยาศาสตร์ต่อวิวัฒนาการสังคม และเพื่อจัดระเบียบให้กับความยุ่งเหยิงของประวัติศาสตร์

แนวคิดพื้นฐานอันหนึ่งในหนังสือ ตำราฯ ก็คือแนวคิดที่เห็นว่าพัฒนาการของสังคมถูกกำหนดโดยกฎทางทฤษฎี 2 ชุด ชุดหนึ่งประกอบด้วยกฎทั่วไปที่ครอบคลุมถึงแบบวิธีการผลิตทุกแบบ เช่น กฎที่กำหนดว่า ความสัมพันธ์การผลิต (ซึ่งสตาลินให้คำจำกัดความว่า ประกอบด้วยระบบกรรมสิทธิ์และความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (ระหว่างบุคคล-ผู้แปล) ในระบบการผลิตและการกระจายผลผลิต) จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกฎเกณฑ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นใหม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือเกือบจะเป็นไปโดยอัตโนมัติทีเดียว โดยจะเป็นไปตามพัฒนาการทางพลังการผลิตของสังคม ส่วนอีกชุดหนึ่งเป็นกฎเฉพาะที่ใช้ได้กับแบบวิธีการผลิตบางชนิดเท่านั้น เช่นกฎแห่งมูลค่า ซึ่งเป็นกฎพื้นฐานของการผลิตสินค้าในระบบทุนนิยม

หนังสือ ตำราฯ ได้กำหนดว่า สังคมนิยม เป็นระบบที่เป็นอิสระและโดยสัมพัทธ์แล้ว นับว่าเป็นองค์ประกอบสังคมนิยมที่แท้จริงโดยมีกฎทางทฤษฎีของตนเองชุดหนึ่ง กฎที่เป็นหัวใจของระบบคือ “กฎมูลฐานของสังคมนิยม” (Fundamental Law of Socialism) ซึ่งกำหนดว่าการผลิตแบบสังคมนิยม มิใช่การผลิตเพื่อผลกำไรดังเช่นการผลิตแบบทุนนิยม แต่เป็นการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการทางวัตถุ และวัฒนธรรมของประชาชนผู้ใช้แรงงานที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ท่ามกลางกระบวนการสร้างสรรค์สังคมนิยม

นอกเหนือไปจาก “กฎมูลฐาน” แล้ว ยังมีกฎรองอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอีกจำนวนหนึ่ง กฎเหล่านี้จะต้องขึ้นต่อและรับใช้ “กฎมูลฐาน” กฎรองที่สำคัญ ๆ ได้แก่

- 1) กฎของการพัฒนาอย่างมีการวางแผนและได้สัดส่วน ซึ่งจะประกันความสัมพันธ์ที่ถูกต้องระหว่างภาคเศรษฐกิจ และภาคการผลิตต่าง ๆ
- 2) กฎที่กำหนดว่าต้องมีภาวะระดับประสิทธิภาพในการผลิตของแรงงานอย่างไม่หยุดยั้ง เพื่อประกันการพัฒนาอย่างรวดเร็วและสม่ำเสมอของการผลิตทางวัตถุ
- 3) กฎของการกระจายรายได้ตามผลงาน เพื่อเป็นหลักประกันว่าทุกคนที่ทำงานจะได้รับรายได้ตามผลงาน
- 4) กฎแห่งมูลค่า (ซึ่งเป็น “กฎมูลฐานของทุนนิยม”) ที่จะประกันว่าผลผลิตจะถูกแลกเปลี่ยนในมูลค่าที่เท่ากัน

กฎเหล่านี้ได้รับคำอธิบายว่าเป็นกฎทางทฤษฎี ที่ไม่อาจโต้แย้งได้ และไม่ขึ้นอยู่กับเจตจำนงของบุคคล อิทธิพลของมันจะค่อย ๆ กลืนกลายขยายตัวมากขึ้น ภายหลังการสถาปนาความสัมพันธ์การผลิตแบบสังคมนิยม และในขณะเดียวกันมันก็จะเข้าแทนที่กฎเฉพาะของแบบวิธีการผลิตก่อนหน้านั้น

หนังสือ ตำราฯ ได้เห็นความเห็นของสตาลิน ที่วินิจฉัยว่ากฎแห่งมูลค่ายังคงแสดงบทบาทของมันอยู่ภายใต้ระบบสังคมนิยม เพราะการผลิตและการหมุนเวียนสินค้ายังคงดำรงอยู่ แต่ก็ได้ย้ำว่าการแสดงบทบาทของมันนั้นเป็นไปใน “รูปแบบที่บริสุทธิ์” ซึ่งถูกควบคุมโดยกรรมวิธีสาธารณะ และการวางแผนแบบสังคมนิยม ดังนั้นมันจึงมีบทบาทจำกัด อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะถือว่าสังคมนิยมเป็นองค์ประกอบสังคมนิยมที่แท้จริง ก็ยังคงมีองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เช่น เงินตรา สินค้า มูลค่า ฯลฯ ยังดำรงอยู่ ในทางทฤษฎีองค์ประกอบเหล่านี้ถือว่าการแสดงออกที่เป็นรูปธรรมของกฎทฤษฎี ซึ่งควบคุมสังคมนิยมอยู่ แต่ก็ได้ย้ำว่ามันดำรงอยู่ใน “รูปแบบที่บริสุทธิ์” ปกติจากเนื้อหาแบบทุนนิยมเช่นเดียวกัน

ตามหนังสือ ตำราฯ กราบโลกที่กฎเหล่านี้ได้รับการเข้าใจและนำไปประยุกต์ใช้ ได้อย่างถูกต้อง การผลิตแบบสังคมนิยมก็จะสามารถพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ด้วยจังหวะที่รวดเร็ว ซึ่งจะเป็นผลให้สามารถสนองตอบความต้องการทางวัตถุ และวัฒนธรรมที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ของประชาชนได้ ดังนั้นนักเศรษฐศาสตร์การเมืองจึงมีหน้าที่ที่จะต้องพิสูจน์ และศึกษาถึงกฎทฤษฎี เพื่อสร้างพื้นฐานสำหรับนโยบายทางเศรษฐกิจที่สมเหตุสมผล

ถึงแม้ “ทฤษฎีระบบ” จะแสดงตัวว่าเป็นทฤษฎีที่มีความกลมกลืนทางตรรกะและเป็นวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับระบบสังคมนิยม ในความเป็นจริง มันก็ยังคงมีความขัดแย้งในตัวเองไม่ว่าจะเห็นได้ชัดเจนเพียงไร รวมทั้งปัญหาทางทฤษฎีที่แก้ไม่ตกจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีแนวโน้มจะทำลายศักยภาพในการวิเคราะห์ของมันลงไปโดยสิ้นเชิง ในที่นี้จะกล่าวถึงไว้เพียงบางประการ

ประการที่หนึ่ง ทฤษฎีระบบได้กำหนดว่า กฎวิสัยเป็นส่วนหนึ่งในเป้าหมายในการศึกษา ของเศรษฐศาสตร์การเมือง แต่เมื่อพิจารณาในหนังสือ คีราฯ เรากลับพบว่ากฎต่าง ๆ เหล่านี้ ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าแล้ว มิได้เป็นการค้นคว้าจากการวิเคราะห์ปัญหาสังคม, ความสัมพันธ์ทางสังคม และความขัดแย้งที่เป็นจริงในสหภาพโซเวียต ดังนั้นทฤษฎีที่ใช้จึงมีแนวโน้มที่จะเป็นแบบกำปั้นทุบดิน จะพูดอย่างไรก็หาข้ออ้างให้ถูกได้เสมอ (Tautology) ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับสังคมนิยมก็มีลักษณะเป็นกลไก

ประการที่สอง ส่วนประกอบของทฤษฎีทั้งหมด เกิดจากการนำชั้นเด็กชั้นน้อยจากงานของมาร์กซ์เอง เกล็น สตาลิน และนักเศรษฐศาสตร์รัสเซียหลายคน มารวมกันเข้าโดยมิได้พิจารณาถึงแหล่งที่มา และสภาวะแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ของงานเหล่านั้น ความตั้งใจที่เห็นได้ชัดเจนของสตาลิน และผู้ประพันธ์คนอื่น ๆ ก็คือ การหาหลักฐานมาสนับสนุนทฤษฎีเกี่ยวกับสังคมนิยมที่กำหนดไว้แล้ว ตลอดจนอธิบายระบบความคิดหนึ่ง ซึ่งเป็นทฤษฎีลัทธิมาร์กซ์ ที่เป็น “ของแท้” และ “เป็นวิทยาศาสตร์” ทั้งนี้ก็เพียงเพื่อจะหาคำอธิบายให้กับนโยบายเศรษฐกิจของตน และแก้แค้นแก้แค้นที่ทรงามให้กับความเป็นจริงทางสังคมที่เข้มงวดทหาร

ประการที่สาม “ทฤษฎีระบบ” เป็นระบบความคิดปิด ที่ขจัดโอกาสที่จะพิสูจน์กฎใหม่ ๆ ซึ่งเป็นการแสดงแนวโน้มที่ละเอียด การวิเคราะห์แบบวิภาษวิธี ตามที่กล่าวไว้ใน คีราฯ นั้นเอง

ประการที่สี่ ลักษณะวิภาษวิธีวิจารณ์ ซึ่งเห็นได้เด่นมากในคำวิจารณ์ของมาร์กซ์ต่อเศรษฐศาสตร์การเมืองของชนชั้นกึ่งพี ได้อันตรธานไปจนหมดใน “ทฤษฎีระบบ” หนังสือ คีราฯ ได้ลดคุณค่าของเศรษฐศาสตร์การเมืองลงเป็นเพียง ศาสตร์ที่สร้างความชอบธรรมให้แก่ระบบ เพื่อให้สอดคล้องกับการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ ยิ่งกว่าที่จะมุ่งแสวงหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและโครงสร้างของสังคมสังคมนิยม

ประการสุดท้าย “ทฤษฎีระบบ” อ้างตัวว่าเป็นศาสตร์ของประชาชนผู้ใช้แรงงานและเพื่อประชาชนผู้ใช้แรงงาน อ้างว่าการกระทำใด ๆ ของบรรดาผู้นำและพรรคคอมมิวนิสต์ล้วนแต่ทำไป “เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนผู้ใช้แรงงาน” ทั้งสิ้น ความคิดนี้มีรากฐานจากข้อสมมุติเบื้องต้นที่ว่า เนื่องจากปัจจัยการผลิตได้กลายเป็นของประชาชาติ ชนชั้นผู้ใช้แรงงานจึงได้กลับกลายเป็นนายในสังคมสังคมนิยม ยิ่งไปกว่านั้น การต่อสู้ทางชนชั้นก็สิ้นสุดลงด้วย เนื่องจากไม่มีกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลที่จะสร้างพื้นฐานสำหรับการขูดรีดชนชั้นผู้ใช้แรงงานอีกต่อไปแล้ว ความมุ่งหวังที่เห็นได้ชัดคือการครอบงำทางอุดมการณ์ให้เห็นภาพลวงของความสอดคล้องในสังคมที่ไม่เคยเป็นจริง ภายใต้ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ดำรงอยู่ เป็นความจริงที่รู้กันดีกว่า ความสัมพันธ์ทางการผลิตในสหภาพโซเวียตนั้นเต็มไปด้วยความขัดแย้ง การปราบ

ปราชญ์ฝ่ายปรปักษ์อย่างรุนแรง ภายใต้การนำของสตาลินเป็นประจักษ์พยานที่ดีซึ่งสำหรับกรณีนี้ ด้วยการสร้างภาพลวงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการผลิต ในการครอบงำทางความคิดเช่นนี้ “ทฤษฎีระบบ” ได้ชักชวนกลัวออกจากความเป็นทฤษฎีที่วิพากษ์และเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทางชนชั้น ดังที่ทฤษฎีของมาร์กซ์เป็น

ตั้งแต่เริ่มมีวารสารเศรษฐศาสตร์ของจีนชื่อ **Jingji Yanjiu (Economic Studies)** ในปี 1955 ได้มีบทความหลายชิ้นที่เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์การเมืองของทฤษฎีระบบ แต่ส่วนมากจะเป็นบทความที่เน้นเฉพาะปัญหาเรื่องกฎทางทวิวิสัยภายใต้ระบบสังคมนิยม แต่ไม่มีการกล่าวถึง “ทฤษฎีระบบ” อย่างเป็นทางการโดยครบถ้วนเลย จนกระทั่งมีการแปลหนังสือ ตำราฯ ฉบับพิมพ์เรียบเรียงครั้งที่ 3 ในปี 1959 กล่าวโดยพื้นฐานแล้วการแปล “ทฤษฎีระบบ” ของจีนมิได้คิดเพี้ยนไปจากต้นแบบของโซเวียต แต่จะต้องเอามาประยุกต์ใช้กับสถานะแวดล้อมทางสังคมและประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ดังนั้นมันจึงต้องเผชิญกับความเห็นที่ขัดแย้งอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะจากนักสังคมนิยมที่เชื่อในกลไก เช่น *Chen Yun* และ *Xue Muqiao* และจากเหมาเจ๋อตง ซึ่งกำลังเริ่มจะพัฒนาทฤษฎีของตนเองในขณะนั้น

ทฤษฎีสังคมนิยมที่อาศัยกลไกตลาด (The Theory of Market Socialism)

ในที่นี้เราจะไม่กล่าวถึงทฤษฎีสังคมนิยมแบบคลาสสิกมากนัก แต่จะแนะนำเพียงย่อ ๆ ถึงพื้นฐานทางทฤษฎีของนักทฤษฎีที่เป็นแนวหน้าในปัญหาเหล่านี้ คือ *Chen Yun* และ *Xue Muqiao* ในความเห็นของพวกเขา ปัญหาสำคัญที่ทฤษฎีระบบไม่ได้อธิบายคือ ปัญหาการตีความหมายเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของกฎแห่งมูลค่าในระบบสังคมนิยม พวกเขาเห็นว่าควรปล่อยให้กฎแห่งมูลค่าแสดงบทบาทอย่างแข็งขันและเป็นอิสระในการพัฒนาและควบคุมตลาดในระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ซึ่งเท่ากับเป็นการขัดแย้งกับแนวคิดของ “ทฤษฎีระบบ” ที่ว่ากฎแห่งมูลค่ามีบทบาทในขอบเขตที่จำกัด และถูกควบคุมด้วยการวางแผนทางเศรษฐกิจโดยตรง

Chen และ *Xue* ยืนยันว่าส่วนใหญ่ ๆ หลายส่วนของเศรษฐกิจแบบวางแผนสามารถถูกแทนที่ด้วยเศรษฐกิจแบบตลาด ซึ่งควบคุมโดยกฎแห่งมูลค่า ที่สำคัญที่สุดคือกลไกของ อุปทาน-อุปสงค์ (Supply-Demand Mechanism) พวกเขายอมรับว่ามีความแตกต่างทางคุณภาพระหว่างกฎต่าง ๆ ที่กำหนดเศรษฐกิจแบบวางแผน และเศรษฐกิจแบบตลาด ซึ่งส่งผลให้ทั้งสองระบบนี้มีความขัดแย้งกัน แต่ก็ยังคงเชื่อว่าเศรษฐกิจแบบตลาดยังจะสามารถช่วยแก้ไขข้อบกพร่องบางประการของเศรษฐกิจแบบวางแผน เช่น การรวมศูนย์การตัดสินใจทางเศรษฐกิจไว้มากเกินไป การก้าวไปสู่ระบบขุนนางของกลไกการวางแผน ความไม่มีประสิทธิภาพในการสร้างความสมดุลทางเศรษฐกิจอย่างทั่วถ้วน ตลอดจนการสูญเปล่าของแรงงานและวัตถุดิบอย่างมหาศาล และนี่คือปัญหาทั้งหมดที่เกิดขึ้นในช่วงของแผน 5 ปีฉบับแรก (First

Five-Year Plan) ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการวางแผนแบบโซเวียต และความคิดต่าง ๆ ของ “ทฤษฎีระบบ” แรงคลโยท์ก่อให้เกิดความพยายามสร้างทฤษฎีสังคมนิยมแบบตลาดของจีนขึ้นนั้นมาจากหลายแห่งด้วยกัน ที่สำคัญที่สุดคือการทดลองของยูโกสลาเวีย แต่ส่วนหนึ่งก็เป็นผลจากการถกเถียงเกี่ยวกับการปฏิรูปทางเศรษฐกิจที่เป็นกระแสอยู่ในประเทศยุโรปตะวันออกขณะนั้นด้วย

“ทฤษฎีกำเนิดชนชั้น” (Generative Class Theory) ของเหมาเจ๋อตง

เหมา เจ๋อตงเป็นผู้วิจารณ์ “ทฤษฎีระบบ” อย่างถึงรากถึงโคนมากที่สุด ในระหว่างทศวรรษที่ 50 และช่วงต้นจนถึงช่วงกลางของทศวรรษที่ 60 เขาได้พัฒนาความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของตนเองในหลายด้าน ซึ่งขัดแย้งกับทั้ง “ทฤษฎีระบบ” และทฤษฎีสังคมนิยมแบบตลาด ไม่ต้องสงสัยเลยว่า การสร้างทฤษฎีกำเนิดชนชั้นของเหมา (ทฤษฎีที่ว่าด้วยการเติบโตของชนชั้นใหม่ในสังคมสังคมนิยม โดยมีระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมเป็นพื้นฐาน) นับเป็นคุณูปการที่สำคัญที่สุดของเขาคือทฤษฎีสังคมนิยม⁸

ทฤษฎีกำเนิดชนชั้นเป็นผลจากพัฒนาการที่ซับซ้อนและยาวนาน ซึ่งดำเนินไปอย่างน้อย 3 ช่วง คือ (ก) ก่อนปี 1958 (ข) ปี 1958-1961 (ค) หลังปี 1961 ในที่นี้เราจะสรุปจุดสำคัญในกระบวนการพัฒนาน้อย่างย่อ ๆ เพื่อให้เข้าใจถึงภูมิหลังทางทฤษฎีและแนวคิดของทฤษฎีสู่แก่นเชิงใช้

ก่อนปี 1958 ประเด็นสำคัญที่สุดทางทฤษฎีที่เหมาได้สร้างไว้ คือข้อสรุปของเขาที่ว่า การต่อสู้ทางชนชั้นยังคงดำเนินอยู่ต่อไปในสังคมสังคมนิยม แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงระบบกรรมสิทธิ์แล้ว และข้อสรุปที่ว่า การปฏิวัติความสัมพันธ์การผลิตเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างเงื่อนไขเบื้องต้นต่อการพัฒนาพลังการผลิตของสังคมอย่างรวดเร็ว นอกจากนั้นเหมายังได้ฟื้นฟูแนวคิดเกี่ยวกับลัทธิแก๊ง ซึ่งถูกตัดทิ้งไปจาก “ทฤษฎีระบบ” โดยตีความลัทธิแก๊งว่าเป็นแนวโน้มของพวกนายทุนภายในพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีรากฐานอยู่ในสังคมสังคมนิยมนั่นเอง เขากล่าวว่า ผู้สนับสนุนลัทธิแก๊ง “เพื่อฝันที่จะฟื้นฟูระบบทุนนิยมขึ้นมาใหม่”

ในระยะที่ 2 เหมาได้ทำการวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีของโซเวียตโดยตรง, ในบทวิจารณ์หนังสือเล่มเล็กของสตาลิน เรื่อง ปัญหาเศรษฐกิจ ของระบบสังคมนิยมในสหภาพโซเวียต 2 บท (1953, 1959) และในบันทึกจากการอ่านคำปราศรัยเศรษฐศาสตร์การเมือง (1960) เหมาได้เสนอระบบความคิดใหม่ ๆ เนื่องจากบทความทั้ง 3 ชิ้นเป็นการวิจารณ์คำราของโซเวียต จึงไม่สามารถถือเป็นงานทางทฤษฎีโดยตรง แต่เป็นเพียงการตั้งข้อสังเกต และวิพากษ์วิจารณ์อย่างคร่าว ๆ ซึ่งทำให้เหมาได้ก้าวไปสู่การรับรู้ใหม่ ๆ เกี่ยวกับธรรมชาติของสังคมสังคมนิยม

ในงานเหล่านี้เหมาได้คัดค้านความคิดที่ว่าระบบสังคมนิยมเป็นแบบวิธีการผลิตที่เป็นอิสระ เขาเห็นว่าระบบสังคมนิยม เป็นรูปแบบของสังคมระยะผ่าน ซึ่งอยู่ระหว่างสังคมทุนนิยมและสังคมคอมมิวนิสต์ สังคมนิยมมิได้เป็นการพัฒนาที่สงบสันติ และกลมกลืน (โดยมีเงื่อนไขว่ากฎทางภววิสัยจะต้องได้รับการตี

ความและนำไปประยุกต์ใช้อย่างถูกต้อง) ดังที่อ้างไว้ใน “ทฤษฎีระบบ” ในทางตรงกันข้าม เผลอพบว่าระบบสังคมนิยมนั้นถูกรอบนำด้วยความขัดแย้งระหว่างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและโครงสร้างส่วนบน ระหว่างพลังการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิต และที่สำคัญที่สุดคือความขัดแย้งภายในความสัมพันธ์ทางการผลิตเอง ดังนั้นเขายังคงเห็นว่าความขัดแย้งทางสังคมและทางชนชั้นนั้นแหละเป็นพลังที่กระตุ้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม

เป้าหมายรับการดำรงอยู่ของกฎทางทฤษฎี แต่เห็นว่าถึงที่สุดแล้วมันก็เป็นเพียงกฎที่มนุษย์สร้างขึ้น และเราจะต้องไม่ปล่อยให้ตัวเองตกเป็นทาสของมันเช่นเบรคคาผู้สนับสนุน “ทฤษฎีระบบ” เหมาคูจะนิยมการมองปัญหาโดยคำนึงถึงความสมัครใจ (ของคนที่ทำการเปลี่ยนแปลง-ผู้แปล) มากกว่า ในการที่เขาเห็นชัดแล้วชัดอีกว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตมีความสำคัญมากกว่าพลังการผลิต เขาได้กล่าวไว้หลายครั้งว่าการพัฒนาที่สำคัญ ๆ ของพลังการผลิตจะเกิดขึ้นหลังจากได้เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตแล้ว กระบวนการในการปฏิบัติความสัมพันธ์ทางการผลิตอย่างสม่ำเสมอ คือกระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์นั้นในขณะเดียวกัน 3 ด้าน คือระบบกรรมสิทธิ์, ความสัมพันธ์ในการผลิต (ระหว่างบุคคล-ผู้แปล) และระบบการกระจายผลผลิตของสังคม ทิศทางของกระบวนการนี้คือการเปลี่ยนแปลงจากกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลมาเป็นรวมหมู่ มาเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ และไปสู่ระบบกรรมสิทธิ์ของประชาชนทั้งหมดในท้ายที่สุดจากการจัดการโดยบุคคลเดียว ไปสู่การควบคุมของคณะกรรมาการพรรค และการจัดการแบบประชาธิปไตยในรูปแบบอื่น ๆ จากการบริโกลแบบปัจเจกชนไปสู่ลักษณะรวมหมู่ และจากการจ่ายตามผลงานไปเป็นการจ่ายตามความจำเป็น

โดยการเน้นถึงความจำเป็นในการปฏิบัติกันทั้ง 3 ของความสัมพันธ์ทางการผลิตพร้อม ๆ กัน เหมาคูได้ยกเลิกความเชื่อแบบวิวัฒนาการ และกลไกใน “ทฤษฎีระบบ” และหันไปเน้นถึงศักยภาพของการปฏิบัติในระบบสังคมนิยมแทน การศึกษาในแวนแอสตอกออกในหลาย ๆ ด้าน เช่น ประการแรก คือการที่เขามองเห็นว่า การก้าวกระโดดใหญ่ในปี 1958 เป็นความพยายามอย่างมีสำนึกในอันที่จะหลีกเลี่ยงศวรรษภายในและผลทางสังคมอันหลีกเลี่ยงไม่ได้จากกฎแห่งมูลค่า ดังการศึกษาของมาร์กซ์ในหนังสือ **ทุน (Capital)** แม้ว่ากล่าวในเชิงเศรษฐกิจแล้วการก้าวกระโดดจะเป็นสิ่งที่ไม่คุ้มค่า แต่ในทางการเมืองมันเป็นเรื่องจำเป็นซึ่งจะต้องทำเพื่อตอบสนองความต้องการใหม่ ๆ ของการผลิต ประการที่สอง การปฏิบัติความสัมพันธ์ทางการผลิตอย่างท่อนื่องที่มักจะไม่สมบูรณ์ จะส่งผลต่อเศรษฐกิจ ซึ่งจะก้าวกระโดดไปโดยต้องประสบกับความยุ่งยากอันเป็นผลจากความไม่สมดุลอย่างแน่นอน เหมาคูไม่เห็นด้วยกับ “ทฤษฎีระบบ” ที่กล่าวว่า การพัฒนาที่สมดุลย์และได้สัดส่วนเป็นกฎทฤษฎี โดยแย้งว่าควรจะต้องมีเป็นภาระหน้าที่ทางการเมืองที่จำเป็นอย่างยิ่งเท่านั้น ดังนั้นการพัฒนามีลักษณะแบบลูกคลื่น การก้าวกระโดดจะก้าวตามมาด้วยการหยุดชะงักหรือกระทั่งถอยหลัง แล้วตามด้วยการก้าวกระโดดใหม่ท้ายที่สุด เหมาคูแย้งว่าเป็นไปไม่ได้ที่มีการวางแผนจะอยู่เหนือประวัติศาสตร์ (Meta Historic) โดยมีการพัฒนาที่ได้สัดส่วน และมีความสัมพันธ์อย่างถูกต้องระหว่างอุปทานกับอุปสงค์อยู่เสมอ บทบาทของการวางแผนคือการรักษาสมดุลย์ แต่ก็ทำเช่นนั้น

ได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น การวางแผนคือกระบวนการของถาวรเวียนรัฐ และจะทำให้สมบูรณ์ได้ก็แต่ด้วยการศึกษาการก้าวกระโดดที่ขึ้น ๆ ลง ๆ ความไม่สมบูรณ์และไม่ใกล้ชิดส่วนตามที่เกิดขึ้นในทุกขณะ ดังนั้น แผนการต่าง ๆ จึงมิได้ขึ้นกับฐานเศรษฐกิจตั้งที่อ้างใน “ทฤษฎีระบบ” แต่ขึ้นกับโครงสร้างส่วนบน ในฐานะที่เป็นรูปหนึ่งของจิตสำนึก

ในปัญหาเรื่องการดำรงอยู่ของกฎแห่งมูลค่า และเศรษฐกิจสินค้าในสังคมสังคมนิยมนี้ โดยพื้นฐานแล้วเหมาเห็นด้วยกับความคิดของสตาลิน แต่ก็ยังคงโต้แย้งในจุดที่สตาลินเสนอว่าปัจจัยการผลิตไม่ใช่สินค้า เพียงด้วยเหตุผลที่ว่าเป็นการผลิตโดยกิจการของรัฐ และถ่ายเทอยู่ในภาคที่เป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ เหมาเห็นว่าควรมีระบบกรรมสิทธิ์ 2 แบบ คือ กรรมสิทธิ์รวมหมู่ (Collective) และกรรมสิทธิ์ของรัฐอยู่ ปัจจัยการผลิตก็จะยังคงถูกแลกเปลี่ยนในรูปของสินค้า ดังนั้นหนทางเดียวที่จะทำให้เกิดการผลิตแบบสินค้าขั้นสุดลงคือ การผ่านระยะที่เน้นเอาของการพัฒนาหลังการผลิต กระทั่งสามารถเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบบกรรมสิทธิ์ของประชาชนในการผลิตทุกส่วน เปลี่ยนจากการแลกเปลี่ยนสินค้าไปเป็นการแลกเปลี่ยนผลผลิตและจากการแลกเปลี่ยนของมูลค่า (Exchange of Value) ไปเป็นการแลกเปลี่ยนมูลค่าใช้สอย (Exchange of Use-Value)⁴

ในครั้งที่ 3 เหมาได้เห็นถึงปัญหาภายในของจีนเองอีกครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะเรื่องธรรมชาติของการต่อสู้ทางชนชั้น ซึ่งในที่สุดก็นำไปสู่การสร้าง “ทฤษฎีกำเนิดชนชั้น” ในระหว่างปี 1964-1965 กระบวนการนี้สามารถจะศึกษาได้จากพัฒนาการในการใช้คำศัพท์ของเหมาช่วงนี้ แต่เราจะขอสรุปเงื่อนไขเบื้องต้นต่าง ๆ เสียก่อน ในตอนกลางทศวรรษที่ 60 เหมาได้ชี้ว่าการต่อสู้ทางชนชั้นที่คุกรุ่นในอดีตได้สิ้นสุดลงแล้ว แต่ในขณะเดียวกันเขาก็มองว่าชนชั้นนายทุนยังคงดำรงอยู่ต่อไป และความขัดแย้งระหว่างชนชั้นนายทุนกับชนชั้นกรรมาชีพก็ยังคงดำรงอยู่ต่อไปอีกช่วงหนึ่ง⁵ การต่อสู้ทางชนชั้นยังคงไม่สิ้นสุดลงไปอย่างแน่นอน และอาจจะถึงกับคลี่คลายไปเป็นการปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่างชนชั้นและกลุ่มการเมืองที่เป็นปฏิปักษ์กัน ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาตามมาว่า การต่อสู้เกิดจากนายทุนเก่าที่ได้รับการคัดแปลงแล้ว หรือนายทุนใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมสังคมนิยม เหมาคงยังไม่ชัดเจนในประเด็นนี้ อย่างไรก็ตามในบันทึกจากการอ่านตำราฯ เขาได้กล่าวว่า ในทุกขั้นตอนของการพัฒนาขั้นใหม่ ๆ ในสังคมนิยมมีพวก “กลุ่มผลประโยชน์” และ “ชนชั้นที่อนุรักษ์” ที่พยายามสร้างอิทธิพลต่อการพัฒนา และบ่อนกั้นการเปลี่ยนแปลงต่อไปเพื่อปกป้องผลประโยชน์ และอภิสิทธิ์ของพวกเขาไว้

จากพื้นฐานของข้อสังเกตทางทฤษฎีเหล่านี้ เหมาได้ก้าวสู่ความเข้าใจปัญหาขั้นใหม่โดยประสานข้อสังเกตกับพัฒนาการที่เป็นจริงในจีนระหว่างช่วงปี 1961 ถึง 1964-65 ในต้นปี 1962 เขาได้เสนอว่า ในสังคมสังคมนิยม ชนชั้นผู้ใช้แรงงานจะต้องเผชิญหน้ากับ “องค์ประกอบชนชั้นนายทุนใหม่” (New bourgeois elements) ซึ่งเกิดขึ้นในกรอบทางสังคมที่มีอยู่ และจะสามารถพบได้ในพรรคคอมมิวนิสต์ด้วย และนั่นก็คือการต่อต้านระบบสังคมนิยมจากภายในระบบเอง ในเดือนสิงหาคม ปี 1962 เขาได้เห็นว่า

การต่อสู้ทางชนชั้นที่สำคัญที่สุดจะต้องพุ่งเป้าไปยังพลังใหม่ที่ไม่ใช่สังคมนิยม เช่น องค์ประกอบชนชั้นนายทุน และคนที่เดินเทินทางทุนนิยม นี่นับเป็นครั้งแรกที่เหมาใช้คำว่า “พวกเดินเทินทางทุนนิยม” เขายังได้เน้นต่อไปว่า มีความเป็นไปได้ที่ประเทศจีนจะเปลี่ยนเป็นลัทธิแก้หรือแม้กระทั่งเป็นแบบฟาสซิสต์ หากยอมให้พวกชนชั้นนายทุนกำหนดนโยบาย

ต่อมาในปี 1962 เหมาได้สนับสนุนนโยบายการดำรงอยู่ต่อไปของการต่อสู้ทางชนชั้นในข้อเขียนเรื่อง “แนวทางพื้นฐานของพรรคสำหรับช่วงประวัติศาสตร์ของระบบสังคมนิยม” ซึ่งก็เป็นเพียงการสรุปแนวคิดทางทฤษฎีที่เสนอมาก่อนแล้วเท่านั้น

ในช่วงปี 1961-65 เหมาได้ทำการวิพากษ์พวกผู้นำที่ถือการอภิสิทธิ์ และได้เตือนคนที่อยู่ในตำแหน่งผู้นำต่อการพยายามรักษาผลประโยชน์ส่วนตัว ประเด็นทั้งหมดกันได้สรุปและขยายความต่อมาในงานเรื่อง “ระบบคอมมิวนิสต์จอมปลอมของครุชเชฟ และบทเรียนทางประวัติศาสตร์ (On Chruschov's Phony Communism and Its Historical Lesson for the World) 1964” ซึ่งได้เสนอการวิเคราะห์ “การฟื้นตัวของทุนนิยม” ในสหภาพโซเวียต และพยายามที่จะแสดงให้เห็นถึงรากฐานทางวัตถุของกลุ่มอภิสิทธิ์ที่ครองอำนาจอยู่ในสังคมสังคมนิยม การวิเคราะห์ที่สำคัญนั้นเป็นไปด้วยเหตุผลทางค่านโยบายต่างประเทศ และเหมาเองไม่เคยได้ประยุกต์การวิเคราะห์ปัญหาที่มาใช้กับประเทศจีนในรายละเอียดเลย แต่ก็เห็นได้ชัดว่าแนวคิดว่าการฟื้นตัวของทุนนิยมเช่นนี้มีโอกาสที่จะเกิดขึ้นในจีนได้เช่นกัน

ถึงแม้เราจะไม่ใช่อยอมรับว่ามีพวกชนชั้นใหม่อยู่ในหมู่ผู้กำหนดนโยบายของจีน (โดยเฉพาะชนชั้นนายทุนใหม่) เขาก็ได้เตือนว่าเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องจับตามอง “ผู้กุมอำนาจภายในพรรคคอมมิวนิสต์” ในเดือนธันวาคมมีเคียวกั๋วเซาได้กล่าวถึงพรรคนี้ว่าเป็นตัวแทนของนโยบายแบบทุนนิยม และขนานนามว่าเป็น “ผู้กุมอำนาจภายในพรรคคอมมิวนิสต์ที่เดินเทินทางทุนนิยม” และนั่นคือเหมาได้วางรากฐานสำหรับแนวคิดเชิงวิเคราะห์ของ “ทฤษฎีกำเนิดชนชั้น” ของเขาแล้ว

ในเดือนพฤษภาคมปี 1967 เหมาได้วิจารณ์ต่อไปอีกในประเด็น “ผู้เดินเทินทางทุนนิยม” ว่าเป็นพวกนักปฏิวัติรุ่นเก่าที่พอใจเพียงการปฏิวัติประชาธิปไตย และไม่ต้องการปฏิวัติสังคมนิยมต่อไป จึงบ่าวประกาศนโยบายทุนนิยมออกมา เหมาชี้ว่าพรรคคอมมิวนิสต์เองคือปัจจัยสำคัญในกระบวนการทางสังคมที่ชนชั้นนายทุนใหม่ได้เกิดขึ้น และถึงถึงความจำเป็นของการดำเนินการต่อสู้ทางชนชั้นต่อไป โดยนัยเหมาไม่เพียงแต่ได้เสนอแนะให้คนใหม่สำหรับสังคมนิยม แต่ยังมีวางแนวทางสำหรับการต่อสู้ทางการเมืองในอนาคตของจีนด้วย

โดยที่เหมาไม่ประสงค์จะยอมรับโดยตรงถึงการดำรงอยู่ของพวกนายทุนในฐานะเป็นชนชั้น แต่เป็นเพียง “ชนชั้น” หรือ “องค์ประกอบ” ฯลฯ ทำให้อาจจะกล่าวได้ว่า “ทฤษฎีกำเนิดชนชั้น” ของเขาเป็นได้มากที่สุดแก่ทฤษฎีทางสังคมวิทยาทฤษฎีหนึ่งเท่านั้น เห็นได้ชัดว่าเขาไม่เคยประสบความสำเร็จในการเชื่อมโยงความเข้าใจต่อเศรษฐศาสตร์การเมืองสังคมนิยมเข้ากับทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับชนชั้นและการต่อสู้

ทางชนชั้นของเขาได้เลย แต่ในการพิมพ์ คำชี้แนะ (“Instructions”) ของเหมาในปี 1976 (เราจะกล่าวถึงอีกภายหลัง) เหมาอาจจะมีความเข้าใจใหม่ๆ เพิ่มขึ้นแล้ว โดยเฉพาะในช่วงสิบปีหลังที่ร่วมกับนักทฤษฎีใหม่ในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรม เช่น จาง ซุน เลี้ยว และ เทยา เทวิน หยวน

“สำนักเซี่ยงไฮ้ และเศรษฐศาสตร์การเมืองของระบบสังคมนิยม”

ภายหลังเหตุการณ์วุ่นวายต่างๆ ของการปฏิวัติวัฒนธรรม ตลอดจนการปฏิรูปโครงสร้างและองค์กรขนาดใหญ่แล้ว ก็จำเป็นจะต้องหาข้อสรุปทางทฤษฎี ข้อสรุปที่สามารถจะนำประสบการณ์ในทางปฏิบัติมาประมวลขึ้นเป็นกรอบทางทฤษฎี ภายหลังการยกเลิกการปฏิวัติวัฒนธรรมที่ท่าอย่างรุนแรงมาลงตั้งแต่ปี 1967 และต่อจากนั้น พวกบ็อกซ์ภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์จีนต้องพยายามที่จะรักษาสิ่งต่างๆ (ของการปฏิวัติวัฒนธรรม—ผู้แปล) ไว้อย่างเต็มกำลัง อย่างน้อยที่สุดก็จะคั่งกองทับถมทางทฤษฎีของช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมไว้ให้ได้

จากปี 1970—1971 โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการสิ้นอำนาจของหลิน เบียวในปี 1971 ได้มีความพยายามอย่างแรงกล้าที่จะพัฒนาทฤษฎีเกี่ยวกับสังคมนิยมที่มีเนื้อหาครอบคลุมและเป็นตัวของตัวเองของประเทศจีนขึ้น ผลลัพธ์ของความพยายามนี้ก็คือเศรษฐศาสตร์การเมืองของระบบสังคมนิยม (**Political Economy of Socialism**) ซึ่งมีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ในการปฏิวัติวัฒนธรรม และการที่ความเกี่ยวกับลักษณะและโครงสร้างสังคมจีนของเหมา โดยหลักแล้วงานชิ้นนี้เขียนขึ้นโดยนักเศรษฐศาสตร์กลุ่มหนึ่งจากเซี่ยงไฮ้ ซึ่งหลายคนทำงานอยู่ที่สถาบันเศรษฐศาสตร์การเมือง มหาวิทยาลัยฟู่दान (Fudan University) (ต่อไปเราจะเรียกกลุ่มนี้ว่า “สำนักเซี่ยงไฮ้”) จุดประสงค์ในการเขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาเพื่อจะสรุปและสร้างพื้นฐานทางทฤษฎีให้แก่นโยบายที่ได้รับการเผยแพร่โดยกลุ่ม “ปฏิวัติวัฒนธรรม” ภายในพรรคคอมมิวนิสต์จีน เราไม่รู้ถึงลักษณะความสัมพันธ์ที่แน่ชัดระหว่าง “สำนักเซี่ยงไฮ้” และ “กลุ่มปฏิวัติวัฒนธรรม” แต่รู้แน่ชัดว่าจางซุนเลี้ยวและเทยาเทวินหยวน ได้มีบทบาทสำคัญในงานนี้ โดยเฉพาะจางซุนเลี้ยวนั้นมีบทบาทที่สำคัญเป็นพิเศษทีเดียว หลังจากที่พวกเขาถูกจับในปี 1976 “แก๊งค์ 4 คน” และสำนักเซี่ยงไฮ้ถูกกล่าวหาว่ามีแผนการจะโฆษณา “ความคิดจางซุนเลี้ยว” ขึ้นมา

หนังสือเศรษฐศาสตร์การเมืองของระบบสังคมนิยม ฉบับพิมพ์ครั้งสุดท้ายออกจากรับการพิมพ์โดยการรัฐประหาร วันที่ 6 ตุลาคม ปี 1976 หนังสือถูกยึดและในปีต่อมาถูกประณามว่าเป็นงานที่ควรที่จะสร้าง “พื้นฐานทางทฤษฎีสำหรับแผนการปฏิรูปกษัตริย์ปฏิวัติของแก๊งค์ 4 คน” เราจะได้พูดถึงเค้าโครงทฤษฎีของเนื้อหาทางทฤษฎีในหนังสือเล่มนี้ต่อไป อย่างไรก็ตาม ตลอดจนกระบวนการของการเขียนหนังสือนี้ ได้ผ่านระยะและขั้นตอนต่างๆ ซึ่งได้มีการแก้ไขและพัฒนาทฤษฎีอย่างทั่วถ้วน เราจึงเลือกที่จะอธิบายถึงร่างฉบับต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน ซึ่งเขียนขึ้นระหว่างกระบวนการนี้ด้วย

เป็นกฎทั่วไปที่ว่า การตกเตียงและการตัดสินใจเกี่ยวกับสาระทางการเมืองที่สำคัญ ๆ ในจีน จะกระทำโดยมีคัลบ (มีคัลบั้งฮ้อนเหวิน-ผู้แปล) คำเฉลยและเอกสารสำคัญต่าง ๆ จะไม่ได้รับการโฆษณา ต่อสาธารณชนกว่าจะมีการตกลงกันได้เรียบร้อยแล้ว นอกจากช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมที่ยังเหยงแล้ว นี้ นับได้ว่าเป็นแบบแผนหลักของชีวิตทางการเมืองในจีนตั้งแต่ปี 1949 เป็นต้นมาทีเดียว แต่ในช่วงการเขียน หนังสือเศรษฐศาสตร์การเมืองของสังคมนิยม ธรรมเนียมนี้กลับไม่ได้รับการปฏิบัติตามแม้ว่าผู้กำหนดนโยบาย “กลุ่มปฏิวัติวัฒนธรรม” ในพรรคคอมมิวนิสต์จีนจะถือว่ามันมีความสำคัญมากก็ตาม ได้มีการพิมพ์ต้นร่างฉบับต่าง ๆ ทั้งหมดขึ้นจำนวนหนึ่ง เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้วิพากษ์วิจารณ์ แล้วนำมาปรับปรุงทฤษฎีให้ดีขึ้น จึงเป็นโอกาสดีที่ทำให้มีการถกเถียงกันเกี่ยวกับทฤษฎีกันอย่างกว้างขวางระดับหนึ่ง ข้อที่น่าสังเกตก็คือ มีการเปลี่ยนแปลงมากเพียงไรในช่วงสั้น ๆ จากปี 1971-1976 นี้ ความขัดแย้งในตัวของงานเขียนเองที่มีอยู่ในตอนแรกค่อย ๆ ได้รับการแก้ไขปรับปรุงจนถือได้ว่าทฤษฎีในหนังสือพิมพ์ฉบับเรียบเรียงขั้นสุดท้ายนั้นนับเป็นทฤษฎีที่ครอบคลุมและมีความกลมกลืนของเนื้อหามากที่สุดทีเดียว ทฤษฎีนี้ได้วิเคราะห์ถึงพื้นฐานทางสังคมของความขัดแย้งทางชนชั้นในสังคมจีน ในทางตรงกันข้าม “ทฤษฎีระบบ” ของโซเวียตที่กล่าวแล้ว ทฤษฎีนี้ไม่ใช่ทฤษฎีที่จะสามารถใช้สร้างความชอบธรรมให้กับโครงสร้างทางสังคมของจีนได้ แต่เป็นทฤษฎีที่มีลักษณะ “วิพากษ์วิจารณ์”

จุดเริ่มต้น

ในการเขียนคู่มือเศรษฐศาสตร์การเมืองของระบบสังคมนิยม ในระหว่างทศวรรษที่ 70 นั้น นักเศรษฐศาสตร์จีนจะสามารถอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับระบบสังคมนิยมของเหมา รวมทั้งตำราเศรษฐศาสตร์การเมืองของโซเวียตและคู่มือที่เขียนขึ้นในเชิงใช้ระหว่างปี 1961 แต่ในขณะเดียวกันก็จำเป็นที่จะต้องพัฒนาทฤษฎีของเหมาเกี่ยวกับระบบสังคมนิยมต่อไป โดยรวมการวิพากษ์สิ่งที่เราเรียกว่า “การฟันตัวของทุนนิยม” ในสหภาพโซเวียต ตลอดจนประสบการณ์จากการต่อสู้ทางชนชั้นที่เป็นจริงระหว่างการปฏิวัติวัฒนธรรมเข้าไว้ด้วย ดังนั้นคู่มือเศรษฐศาสตร์การเมืองเล่มนี้จึงจำเป็นต้องตอบคำถามต่อไปนี้ให้ได้ คือ

- สหภาพโซเวียตได้แปรเป็นทุนนิยมไปได้อย่างไร ?
- ประเทศจีนจะสามารถเปลี่ยนไปเป็นเช่นนั้นได้หรือไม่ ถ้าเป็นไปได้มันจะเกิดขึ้นได้อย่างไร และจะป้องกันได้อย่างไร ?
- เป็นไปได้หรือไม่ ที่จะเกิดชนชั้นนายทุนขึ้นในประเทศจีน ซึ่งอาจจะสามารถเข้ามายึดอำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองได้ในที่สุด ถ้าเป็นไปได้พวกนายทุนเหล่านี้จะมีลักษณะอย่างไร และจะสามารถก่อพัฒนาการพัฒนาระบบทุนนิยมขึ้นมาได้หรือไม่

ต่อไปจะเป็นการบรรยายถึงพัฒนาการของทฤษฎีของสำนักเซียงไฮ้ โดยจะเน้นที่องค์ประกอบของร่างแต่ละฉบับที่สะท้อนถึงระยะต่าง ๆ ในการวิพากษ์ “ทฤษฎีระบบ” แบบสตาลินนิสต์ ในการนี้สิ่งที่เราต้องการเป็นพิเศษคือ สังเกตว่าหนังสือทั้งหมดได้ตอบปัญหาที่กล่าวถึงไว้ข้างต้นนั้นอย่างไรบ้าง ซึ่งใน

ความเห็นของเรา ถ้าตอบคอบัญหาเหล่านี้ได้ค่อย ๆ ทำลายลักษณะกัมภีร์และสูตรล่ำว้างของทฤษฎีระบบ
ลง ด้วยเหตุนี้เราจึงมีได้มุ่งที่จะให้ภาพที่สมบูรณ์หรือส่วนทั้งหมดของหนังสือและร่างฉบับต่าง ๆ แต่จะมุ่ง
บรรยายพัฒนาการหลัก ๆ ทางทฤษฎี

ร่างฉบับแรก

จากปี 1971—1976 ได้มีการเขียน *เศรษฐศาสตร์การเมืองของระบบสังคมนิยม* ขึ้น 5 ฉบับ ซึ่ง
เริ่มงานจริง ๆ ในเดือนมิถุนายน 1971 เมื่อจางซุนเจียวอนุมัติโครงการที่จะเขียนหนังสือดังกล่าว ร่าง
ฉบับแรกได้รับการเสนอในเดือนกันยายนปี 1972 ตามร่างฉบับนี้ ลักษณะสำคัญของสังคมนิยมคือการ
ยกเลิกกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในปัจจัยการผลิต ระบบสังคมนิยมเป็นสังคมที่กลมกลืนและແຕ່ต่างโดยพื้นฐาน
จากระบบทุนนิยม ระบบสังคมนิยมได้กำหนดลักษณะเฉพาะขององค์ประกอบต่าง ๆ ในระบบ จึงทำให้
องค์ประกอบเหล่านี้แตกต่างไปจากลักษณะองค์ประกอบเดียวกันในระบบทุนนิยมตั้งแต่แรกเริ่ม

ในการบรรยายภาพระบบสังคมนิยม ร่างฉบับนี้ได้ใช้ประเทศจีนเป็นตัวอย่าง ในฐานะที่เป็น
การแสดงออกอย่างเป็นทางการในรูปธรรมของโมเดลที่เกี่ยวกับระบบสังคมนิยม นอกจากความจริงที่ว่ามันได้ทำให้
ทฤษฎีนี้เกือบจะกลายเป็นทฤษฎีที่แตกต่างให้กับระบบไปแล้ว มันยังมีความปรากฏการณ์ที่แน่นอนบางอย่าง
ในสังคมจีน ว่าโดยเบื้องต้นที่สุดแล้วคือถือเป็นแบบสังคมนิยม ดังนั้นจึงมีความแตกต่างโดยพื้นฐานกับ
ปรากฏการณ์ลักษณะเดียวกันในสังคมนิยม องค์ประกอบต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ เช่น สินค้า เงินตรา
ค่าจ้าง ทุน กำไร ฯลฯ โดยทวิสัยแล้วยังคงดำรงอยู่ในสังคมจีนนั้น ไม่ได้เป็นสิ่งที่เหมือนกับองค์ประกอบ
เหล่านี้ในระบบทุนนิยม มีแต่เพียงรูปแบบที่เหมือนกันเท่านั้น ในสังคมนิยมปรากฏการณ์เหล่านี้ก็เป็น
“แบบสังคมนิยม” การมององค์ประกอบทางเศรษฐกิจในแนวทางแบบนี้เป็นมรดกตกทอดมาจากสตาลิน
และได้เป็นอุปสรรคที่ขัดขวางการวิเคราะห์ปัญหาที่เป็นจริงในสังคมจีนอย่างเป็นทางการและเป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับ
ความเป็นจริงอยู่เป็นเวลานานทีเดียว

ตามร่างฉบับนี้ การยกเลิกกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในปัจจัยการผลิตได้ทำให้มีความเป็นไปได้ที่จะ
วางแผนเศรษฐกิจอย่างครอบคลุม โดยตัวมันเองการเสนอการวางแผนอย่างมีสำนึก ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
แปลงในธรรมชาติของการผลิตแบบสังคมนิยม ซึ่งแตกต่างจากการผลิตแบบเอกชนโดยพื้นฐาน การผลิต
แบบสังคมนิยมเป็นการผลิตของสังคมโดยตรง แรงงานในการผลิตแบบสังคมนิยมจึงมิได้เป็นแรงงานเอกชน
อีกต่อไป หากเป็นแรงงานของสังคมที่สร้างผลผลิตของสังคมโดยตรง อย่างไรก็ตามเนื่องจากการแลกเปลี่ยน
ในระบบสังคมนิยมใช้รูปแบบของการแลกเปลี่ยนแบบสินค้า ผลผลิตของการผลิตแบบสังคมนิยมจึงยังคงมี
“มูลค่า” อยู่ ดังนั้นการผลิตแบบสังคมนิยมจึงเป็นเอกภาพของกระบวนการทำงานโดยตรงของสังคม และ
กระบวนการสร้างสรรค์มูลค่า

แนวคิดนี้เริ่มต้นมาจากคำวาทะเศรษฐศาสตร์การเมืองของระบบสังคมนิยมโซเวียต ซึ่งในความเห็น
ของเรา เป็นความเข้าใจบางทฤษฎีที่ผิดพลาด และเป็นการสร้างภาพลวงตาของความเป็นจริง ในความเห็น

ของมาร์กซ์ แรงงานโดยตรงของสังคม (directly social labour) คือการทำงานที่ไม่จำเป็นต้องใช้รูปแบบของมูลค่าในการทำให้นือทางสังคม (social content) ของมันปรากฏเป็นจริงขึ้น สินค้าทั้งหมดเป็นองค์เอกภาพระหว่างมูลค่าใช้สอยกับมูลค่าแลกเปลี่ยน และที่จริงสิ่งที่วางแบบนี้พยายามอธิบายก็คือองค์เอกภาพนั่นเอง เมื่อการกระจายผลผลิตในประเทศจีนจำเป็นต้องใช้รูปแบบของการแลกเปลี่ยนแบบสินค้า จึงแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า การวางแผนทางเศรษฐกิจของจีนไม่สามารถที่จะทำให้การผลิตเป็นของสังคมโดยตรง และการทำงานเป็นแรงงานโดยตรงของสังคม

ในหนังสือคู่มือที่เขียนในเชิงใช้เมื่อปี 1961 ได้อธิบายว่า การผลิตทั้งหมดภายใต้ระบบสังคมนิยมเป็นการผลิตแบบสินค้า แต่ก็ยังคงเป็นรูปแบบของการผลิตแบบสินค้าที่แตกต่างจากการผลิตแบบสินค้าในระบบทุนนิยมโดยพื้นฐาน และตามร่างเศรษฐศาสตร์การเมืองของระบบสังคมนิยมของจีนฉบับปี 1972 นั้นไม่เพียงแต่ระบบการผลิตแบบสินค้าทั้งหมดจะแตกต่างจากที่เป็นอยู่ในระบบทุนนิยมโดยพื้นฐานเท่านั้น หากยังมีการผลิตภายใต้ระบบสังคมนิยมอีกส่วนหนึ่งที่ไม่ถือว่าเป็นการผลิตแบบสินค้าอีกต่อไปแล้ว การแลกเปลี่ยนภายในภาคเศรษฐกิจที่เป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐไม่เรียกว่าเป็น "การแลกเปลี่ยนสินค้า" แต่เป็น "การแลกเปลี่ยนผลผลิต" การแลกเปลี่ยนผลผลิตนี้ไม่ได้เป็นไปโดยผ่านตลาดแต่ผ่านการจัดสรรของรัฐบนพื้นฐานของการวางแผนทางเศรษฐกิจ

ในลักษณะนี้ร่างฉบับปี 1972 จึงยังคงติดอยู่กับความถกของสตาลินใน ปัญหาเศรษฐกิจของระบบสังคมนิยมในสหภาพโซเวียต (**Economic problem of Socialism in the USSR**) ที่อธิบายว่าการที่ความสัมพันธ์แบบสินค้ายังคงดำรงอยู่ในสังคมสังคมนิยมโดยทวิสัยนั้น เนื่องจากการดำรงอยู่ของระบบกรรมสิทธิ์ 2 ชนิดคือ กรรมสิทธิ์รวมหมู่ และกรรมสิทธิ์ของรัฐ (collective and state ownership) ความความเห็นของสตาลินการแลกเปลี่ยนภายในภาคเศรษฐกิจที่รัฐเป็นเจ้าของ (ที่ถ้าอยู่ที่รัฐคือการแลกเปลี่ยนปัจจัยการผลิต) ไม่ได้ว่าเป็นการผลิตแบบสินค้าอีกต่อไปแล้ว ในทำนองเดียวกัน ร่างฉบับปี 1972 ได้ย้ำว่า การแลกเปลี่ยนผลผลิต ตลอดจนการแลกเปลี่ยนสินค้าแบบสังคมนิยมนั้นมีความแตกต่างโดยพื้นฐานจากการแลกเปลี่ยนสินค้าที่เคยรู้จักกันมาในอดีตทุกรูปแบบ พร้อม ๆ กับรูปแบบใหม่ของการแลกเปลี่ยนนี้ องค์ประกอบในการกระจายโดยตรงของปัจจัยการผลิตและสินค้าเพื่อการบริโภคได้เกิดขึ้น ซึ่งก็คือองค์ประกอบที่มุ่งตรงไปสู่ระบบคอมมิวนิสต์

กล่าวในส่วนทั้งหมดแล้ว ในทัศนะเกี่ยวกับสังคมนิยมที่เสนอโดยร่างฉบับนี้เป็นเพียงการลอกเอาความถกและแนวความคิดพื้นฐานต่าง ๆ ของสตาลินมาเท่านั้น ข้อสรุปที่แฝงอยู่ในร่างฉบับนี้ก็คือเนื่องจากได้มีการยกเลิกระบบกรรมสิทธิ์เอกชนในปัจจัยการผลิตไปแล้ว ชนชั้นนายทุนจึงขาดรากฐานทางสังคมที่จะสร้างอำนาจของตน และจะไม่มีความได้ผลได้เกิดอีกต่อไป ทั้งนี้จึงไม่มีอันตรายจาก "การฟื้นคืนชีพของทุนนิยม" อีกแล้ว และจุดมุ่งหมายที่สำคัญที่สุดของสังคมนิยมจึงเป็นการพัฒนาพลังการผลิตด้วยการผลิตภายใต้การวางแผน และนี่จะทำให้สังคมสังคมนิยมค่อย ๆ เปลี่ยนผ่านไปสู่ระบบคอมมิวนิสต์

ความขัดแย้งในตัวเองที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดในร่างฉบับปี 1972 นี้ คือการที่ค้ำหนั่งผู้เขียนร่างดอกเห็ดแนวคิดพื้นฐานและความคิดต่าง ๆ จาก "ทฤษฎีระบบ" มาในขณะที่อีกค้ำหนั่งก็รับเอาทฤษฎีวิพากษ์วิจารณ์ และการปฏิเสธข้อสรุปเกี่ยวกับระบบสังคมนิยมใน "ทฤษฎีระบบ" ของเหมามาด้วย ทั้งตัวอย่างบางประการต่อไปนี้

— ถึงแม้ผู้เขียนร่างฉบับนี้จะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงระบบกรรมสิทธิ์ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดระบบสังคมนิยม พวกเขาก็ยังเสนอว่าปัญหาในระบบกรรมสิทธิ์ในประเทศจีนยังมิได้รับการแก้ไขให้ตกไปอย่างสมบูรณ์ ส่วนใหญ่ที่สุดของเศรษฐกิจจีนยังคงเป็นกรรมสิทธิ์รวมหมู่ ดังนั้นจึงเป็นแบบสังคมนิยมเพียงระดับหนึ่งเท่านั้น ยิ่งกว่านั้นยังมีปัญหาเกี่ยวกับอำนาจการนำในภาคเศรษฐกิจที่รัฐเป็นเจ้าของ ถ้าอำนาจหลุดจากมือของชนชั้นผู้ใช้แรงงาน และ "นักลัทธิมาร์กซ์ที่แท้จริง" "พวกนายทุนและตัวแทนภายในพรรคซึ่งเดินหนทางทุนนิยม" ก็อาจจะเปลี่ยนวิสาหกิจให้กลายเป็นแบบทุนนิยมไป ด้วยวิธีนี้ชนชั้นนายทุนอาจจะเข้ายึดอำนาจ และนำประเทศไปในทิศทางของทุนนิยม และนั่นคือสิ่งที่ได้เกิดขึ้นแล้วในสหภาพโซเวียตตามที่ร่างฉบับนี้กล่าว

— หนังสือคู่มือปี 1961 ยังได้สรุปว่าภาคเศรษฐกิจแบบรวมหมู่อาจจะเปลี่ยนลักษณะกลับไปเป็นทุนนิยมได้อีกเช่นกัน ถ้าอำนาจการนำของหน่วยกรรมสิทธิ์รวมหมู่นี้ ถูกยึดกุมโดยชาวนาและชาวนากลางชั้นบน ในร่างฉบับปี 1972 การอธิบายปัญหาอำนาจการนำนี้ ได้ขยายไปถึงความสัมพันธ์ภายในภาคที่รัฐเป็นเจ้าของด้วย และนี่เป็นก้าวแรกในการปฏิเสธการแบ่งความสัมพันธ์ทางการผลิตออกเป็น 3 ส่วนของเหมาคือ (ก) ระบบกรรมสิทธิ์ (ข) ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในการผลิต (ระหว่างบุคคล-คู่แปล) (ค) ระบบการกระจายผลผลิต เหมาได้รับเอาความคิดนี้มาจากโซเวียต และมันได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของมรดกจากลดาลินที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนรับเอาไว้ อย่างไรก็ตามการยอมรับว่าปัญหาในระบบการนำเป็นองค์ประกอบหลักของระบบกรรมสิทธิ์ ได้ทำให้การวิเคราะห์แบบสามองค์นี้ไม่สามารถใช้ได้ ครอบคลุมเท่าที่ความสัมพันธ์ในระบบกรรมสิทธิ์มีค่าเท่ากับความสัมพันธ์ที่เห็นทางการและถูกต้องตามกฎหมาย ก็คือจะไม่มีปัญหาอะไร แต่เมื่อมีการศึกษาอำนาจการนำ (ซึ่งอยู่ในส่วนที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในการผลิต) ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบกรรมสิทธิ์ ก็ทำให้เส้นแบ่งระหว่างค้ำหนั่งทั้งสามของความสัมพันธ์ทางการผลิตนี้ไม่ชัดเจน ดังนั้นเราจึงต้องพิจารณาปัญหาความสัมพันธ์การผลิตในลักษณะที่เป็น "ส่วนทั้งหมด" ในค้ำหนั่งการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตมิได้เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงคามปกติของกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิต และในอีกค้ำหนั่งการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตก็เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาผลผลิต ในแง่นี้ร่างฉบับที่ 1 ได้รับอิทธิพลจากความคิดของเหมาใน บันทึกจากการอ่านคำวาทกรรมรัฐศาสตร์การเมือง ที่ว่า "การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์การผลิตมักจะมาก่อนการพัฒนาที่สำคัญ ๆ ของการผลิตเสมอ"

ถึงแม้ว่าจะถือว่าการวางแผนได้เปลี่ยนธรรมชาติของการผลิตไป ร่างฉบับนี้ก็ยังยึดความคิดของเหมาเกี่ยวกับความไม่สมบูรณ์ของการวางแผน ผู้เขียนร่างฉบับนี้ เห็นว่าไม่อาจจะมีแผนใด ๆ ที่สามารถให้หลักประกันในการพัฒนา ซึ่งมีความสมดุลย์ระหว่างส่วนต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์ได้เลย

“ไม่มีสิ่งใดในโลกที่สามารถพัฒนาไปอย่างสมดุลย์ได้โดยสมบูรณ์ ความสมดุลย์เป็นลักษณะชั่วคราวและสัมพัทธ์ ลักษณะไม่สมดุลย์นั้นแหละจึงเป็นสิ่งแน่นอนสมบูรณ์”

ร่างฉบับนี้ได้พยายามวิเคราะห์ถึง “ชนชั้นนายทุนใหม่ (New Bourgeoisie)” ซึ่งจะเป็นตัวนำใน “การฟื้นคืนชีพของทุนนิยม” โดยเสนอแนวคิด ๒ ประการเกี่ยวกับ “พวกเดินหนทางทุนนิยมที่อยู่ในพรรค” และ “นายทุนชนนางผูกขาด” (Bureaucratic monopoly bourgeoisie) แต่ไม่ได้แสดงให้เห็นถึงมูลฐานทางวัตถุที่ก่อให้เกิด “ชนชั้นนายทุนใหม่” หรือที่ก่อให้เกิดความเป็นไปได้ในการพัฒนาของทุนนิยม เพียงแต่ชี้ให้เห็นถึงปัจจัย “ภายในของระบบ” และปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ในกระบวนการนี้ ซึ่งได้แก่ อิทธิพลทางอุดมการจากพวกนายทุน, “ประเพณีสืบทอดและลัทธิอุปลักษณ์ของทุนนิยม” ตลอดจนหน่ออ่อนของระบบทุนนิยม เช่น ตลาดมืด การลักลอบค้าของผิดกฎหมาย และการกระทำที่ผิดกฎหมายอื่น ๆ ในทำนองเดียวกัน

ร่างฉบับนี้ยังคงอธิบายว่าองค์ประกอบต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจภายใต้ระบบสังคมนิยมมีความแตกต่างกับองค์ประกอบเศรษฐกิจในลักษณะเดียวกับของระบบทุนนิยมโดยพื้นฐาน ซึ่งทำให้เป็นไปได้ที่จะอธิบายว่าองค์ประกอบเศรษฐกิจและปรากฏการณ์เดียวกันนี้จะกลายมาเป็นฐานของกระบวนการผลิตแบบทุนนิยมอีกได้อย่างไร

ยิ่งไปกว่านั้นร่างฉบับนี้ยังอธิบายการแลกเปลี่ยนภายในภาคเศรษฐกิจที่รัฐเป็นเจ้าของ ว่าเป็นรูปแบบการแลกเปลี่ยนที่ไม่อาจจะเรียกว่าเป็น “การแลกเปลี่ยนสินค้า” ได้อีกต่อไปแล้ว ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นแล้วอะไรเล่าที่เป็นเงื่อนไขเบื้องต้น ในการทำให้ “การแลกเปลี่ยนผลิต” นี้เปลี่ยนกลับไปสู่ การแลกเปลี่ยนสินค้าแบบทุนนิยมได้อีก

เราจะเห็นได้ชัดว่าร่างฉบับนี้ ค้มไปก้วยความซัดเม้งในตัวเอง ซึ่งจำเป็นจะต้องได้รับการปรับปรุงในการเรียบเรียงแก้ไขครั้งต่อไป ภายหลังจากพิมพ์ร่างฉบับนี้ออกมาในเดือนกันยายน 1972 หนังสือพิมพ์รายวันของเซี่ยงไฮ้ ชื่อ **Wen Hui Bao** ได้ตีพิมพ์ข้อเขียนจำนวนหนึ่งภายใต้หัวข้อ “ศึกษาศาสตร์การเมืองบางประการ” ซึ่งถ่ายทอดแนวคิดและความคิดหลัก ๆ จากร่างฉบับนี้ ออกมาในรูปแบบที่สามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น และมีการรวบรวมบทความเหล่านี้พิมพ์เป็นหนังสือเล่มเล็ก ๆ ในชื่อเดียวกันกับหัวข้อเดิมขึ้นในเดือนธันวาคมปี 1972 ซึ่งดูเหมือนจะเป็นความต้องการที่จะทำการรณรงค์ให้มีการศึกษาและถกเถียงปัญหาเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์การเมืองของระบบสังคมนิยมในหมู่ประชาชนนั่นเอง

ร่างฉบับที่ 2

เมื่อร่างฉบับแรกเสร็จสิ้นลงในเดือนกันยายนปี 1972 จางซุนเฉียวและเหยาเหวินหยวนได้ออกจากปักกิ่งไปยังเซี่ยงไฮ้ เพื่อเตรียมการประชุมถกเถียงถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในการเขียน การประชุมได้จัดขึ้น

ในเดือนตุลาคมและจางจุนเจียวได้เสนอคำชี้แจงใหม่ ๆ บางประการเกี่ยวกับทฤษฎีพื้นฐานและแนวทางการอภิปรายที่เสนอไว้ในหนังสือเล่มนั้น คำชี้แจงได้ตั้งประเด็นที่จะต้องแก้ไขไว้ และถือว่าเป็นประเด็นที่เป็นทฤษฎีใจกลางของหนังสือ คือ

- 1) ยังคงมีปัจจัยทุนนิยมดำรงอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์การผลิตแบบสังคมนิยม
- 2) ปัญหาเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์คือปัญหาเกี่ยวกับอำนาจ
- 3) ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันภายในหมู่ชนเช่นผู้ใช้แรงงาน คือความสัมพันธ์ทางชนชั้น

ได้มีการแก้ไขร่างฉบับแรกอย่างจริงจังหลังการประชุมครั้งที่ 2 และเขียนร่างฉบับที่ 2 ขึ้นในราวปี 1973 ตัวร่างฉบับที่ 2 นี้เองไม่ได้รับการเผยแพร่ แต่ได้มีการพิมพ์คู่มือเศรษฐศาสตร์การเมืองที่ได้รับความนิยมมากอีกฉบับหนึ่ง ชื่อเศรษฐศาสตร์การเมืองพื้นฐาน ออกมาในเดือนพฤษภาคม 1974 ในเชิงใช้ตัวอย่างก็ตามในการปรับปรุงร่างฉบับแรกครั้งนี้ เนื้อหาทางทฤษฎีเกือบจะไม่ได้รับการเปลี่ยนแปลงไปเลย ประเด็นสำคัญ - ประการที่จางจุนเจียวได้ชี้แจงไว้ได้มีได้รับการอธิบายให้ละเอียดขึ้น เช่นแนวคิดเรื่อง "ปัจจัยทุนนิยมภายใต้ความสัมพันธ์การผลิตแบบสังคมนิยม" ก็ได้มีการกล่าวถึงแต่เล็กน้อย (ซึ่งแนวคิดนี้เพิ่งจะมาปรากฏอีกครั้งหนึ่ง ในฉบับพิมพ์ครั้งสุดท้ายเดือนตุลาคม 1976 เท่านั้น) ดังนั้นความขัดแย้งในตัวเองที่ปรากฏอยู่ในร่างฉบับแรกจึงยังคงดำรงอยู่ในร่างฉบับนี้ และผู้เขียนก็ยังคงยึดติดอยู่กับความคิดพื้นฐานของ "ทฤษฎีฉบับ" ซึ่งละเลยความเป็นไปได้ของ "การเปลี่ยนแปลงของทุนนิยม"

คำชี้แจง ๑ คำชี้แจง 1975 ของเหมา

หลังการประชุมสมัชชาสภาประชาชนแห่งชาติครั้งที่ 4 ในเดือนมกราคม 1975 ไม่นาน สื่อมวลชนก็ได้ตีพิมพ์ข้อคิดของเหมาขึ้นหนึ่ง ซึ่งก่อให้เกิดการรณรงค์ให้มีการถกเถียงปัญหาในหมู่ชนชั้น ซึ่งเรียกว่า "การรณรงค์เพื่อทฤษฎีเสถียรภาพชนชั้นกรรมกร" ทั้งเหมาเองไม่ได้เข้าร่วมประชุมสมัชชาสภาประชาชนในครั้งเดียว ซึ่งผู้สื่อข่าวชาวอเมริกันหลายคนถือว่าเป็นการแสดงว่าเหมาไม่เห็นด้วยกับมติของสมัชชา ถ้าข้อสังเกตนี้เป็นความจริง การเผยแพร่ข้อคิดของเหมาและการรณรงค์ที่ตามมาอาจจะเป็นการตอบของเหมาและพันธมิตรทางการเมืองของเขาต่อที่ประชุมสมัชชา

ในข้อคิดชิ้นนี้ซึ่งเรียกกันว่า "คำชี้แจงล่าสุดของประธานเหมาเกี่ยวกับปัญหาทางทฤษฎี" เหมาได้ชี้ว่า

ในทางทฤษฎี ประเทศจีนเป็นสังคมนิยม ก่อนการปลดปล่อยประเทศจีนคล้ายกันกับทุนนิยมมาก แม้กระทั่งเกี่ยวพันกันยังมีระบบค่าจ้างที่สทลันกันถึง 8 ชั้น การกระจายรายได้เป็นไปตามผลงานของแต่ละคน และยังคงมีการแลกเปลี่ยน โดยอาศัยเงินตรา ซึ่งเกือบจะไม่แตกต่างจากที่เป็นอยู่ในสังคมนิยม ตั้งแต่แตกหักไปก็คือ ระบบกรรมสิทธิ์ได้เปลี่ยนไปแล้วเท่านั้น...

ประเทศของเราในปัจจุบันยังคงใช้ระบบสินค้า และระบบค่าจ้างก็ยังมีความเหลื่อมล้ำกันอยู่ ทั้งระบบค่าจ้างที่มี 8 ชั้น สิ่งเหล่านี้เพียงแต่ถูกควบคุมไว้ภายใต้ระบบเผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงเป็นการง่ายที่คนอย่างหลินเบียวจะผลักดันระบบทุนนิยมกลับมาหากเขาขึ้นมาใช้อำนาจได้

ข้อคิดนี้สอดคล้องกับการพัฒนาทางทฤษฎีของสำนักเซียงไฮ้อย่างวิเศษทีเดียว มันได้ตอบปัญหาพื้นฐานทางทฤษฎีในร่าง 2 ฉบับแรกประการหนึ่ง คือความขัดแย้งระหว่างแนวคิดเกี่ยวกับสังคมนิยมแบบสตาลินและข้อเสนอเรื่อง “การฟื้นคืนชีพของทุนนิยม” ที่ขัดแย้งกันเอง ตามความเห็นของเหมา อ๋องก็ประกอบทางเศรษฐกิจในระบบสังคมนิยม เช่น สินค้า, เงินตรา, และค่าจ้าง นั้นโดยพื้นฐานแล้วไม่ได้แตกต่างจากองค์ประกอบแบบเดียวกันในระบบทุนนิยมเลย ในทางตรงกันข้ามมันมิได้มีความแตกต่างในเชิงคุณภาพ ดังนั้นมันจึงสามารถที่จะมีบทบาทในกระบวนการสร้างระบบทุนนิยมชั้นใหม่ได้โดยง่าย

ในปีเดียวกันนั้น เหยาเหวินหยวน และจางซุนเจียวได้ตีพิมพ์บทความออกมาในเดือนมีนาคม และเมษายนตามลำดับ พวกเขาได้อธิบายรายละเอียดจากความคิดของเหมาใน “คำชี้แนะ” และ กรอบความคิดกับประเด็นต่าง ๆ ที่เสนอโดยร่าง 2 ฉบับแรก การเกี่ยวเนื่องกันอย่างใกล้ชิดระหว่าง งานทางทฤษฎีของสำนักเซียงไฮ้ กับการเริ่มต้น “การรณรงค์เพื่อศึกษาทฤษฎีเผด็จการชนชั้นกรรมาชีพ” นั้นเห็นได้ชัดจากการทำงานของเหมาตลอดงานของจางซุนเจียวและเหยาเหวินหยวน ได้ก่อให้เกิดการรณรงค์ดังกล่าวขึ้น ทั้งเหยาเหวินหยวน และจางซุนเจียว ซึ่งเป็นฝ่าย “ปฏิวัติวัฒนธรรม” ในพรรคคอมมิวนิสต์จีนทั้ง 2 คน เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในการค้นคว้าทางทฤษฎีเกี่ยวกับ “เศรษฐศาสตร์การเมืองของระบบสังคมนิยม” ในร่างทั้ง 2 ฉบับในเซียงไฮ้ อย่างไรก็ตามจะต้องย้ำคำว่าการรณรงค์ครั้งนี้ ไม่เพียงแต่เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาทางทฤษฎีของสำนักเซียงไฮ้เท่านั้น แต่ยังเป็นจุดเริ่มต้นของการต่อสู้ทางการเมืองครั้งใหม่ที่รุนแรงมากของจีนอีกด้วย

ในงานของเขา เหยาเหวินหยวน และจางซุนเจียวได้ใช้สัญลักษณ์ “กลุ่มหลินเบียว” เป็นตัวแทนของ “ชนชั้นนายทุนใหม่” แต่เห็นได้ชัดว่าบทความนั้นไม่ได้พุ่งเป้าไปที่หลินเบียวและพันธมิตรทางการเมืองของเขา แต่ได้พยายามจะวิเคราะห์พื้นฐานทางวัตถุและสังคมในการเกิดขึ้นของ “ชนชั้นนายทุนใหม่” และความเป็นไปได้ของการ “ฟื้นคืนชีพของทุนนิยม” ไม่ต้องสงสัยเลยว่าเป้าหมายของการวิเคราะห์นั้นอยู่ที่กลุ่มทางสังคมที่กว้างขวางกว่ากลุ่มหลินเบียวเพียงกลุ่มเดียว ตามบทความดังกล่าวปัญหาของ “ชนชั้นนายทุนใหม่” มิได้ตกไปโดยการกวาดล้างหลินเบียวและพรรคพวกของเขา แต่ยังคงมี “ชนชั้นนายทุนใหม่” อยู่ในตำแหน่งที่ทรงอำนาจในจีนอยู่อีก^๑

คำชี้แนะของเหมาและบทความของเหยาและจางได้แก้ไขจุดอ่อน และความขัดแย้งในตัวเองของร่างฉบับที่ 2 ของเศรษฐศาสตร์การเมืองของระบบสังคมนิยม 2 ประการ ประการแรก คือ การละเลยการวิเคราะห์รากฐานทางวัตถุของการเกิด “ชนชั้นนายทุนใหม่” และประการที่สองคือ ความขัดแย้งระหว่าง

การที่ความว่า องค์ประกอบและกลไกทางเศรษฐกิจภายใต้ระบบสังคมนิยมนั้นแตกต่างจากระบบทุนนิยมโดยพื้นฐาน กับการคาดคะเนว่า “การฟื้นคืนชีพของทุนนิยม” เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ภายใต้ระบบสังคมนิยม

ในงานของเขา เฮยาและจางไคชี้ว่า สิทธิของชนชั้นนายทุน (Bourgeois Right) คือรากฐานทางวัตถุของการเกิดระบบทุนนิยม “ชนชั้นนายทุนใหม่” เขาปฏิเสธทัศนะที่เสนอในร่าง 2 ฉบับแรกที่ถือว่า สิทธิของชนชั้นนายทุนเป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ “ความแตกต่างใหญ่ 3 ประการ” (ความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท กรรมกรกับชาวนา และแรงงานกายกับแรงงานสมอง) อย่างใกล้ชิด และเป็นกฎที่แสดงบทบาทเฉพาะในขอบเขตของการกระจายผลผลิตและรายได้เท่านั้น เฮยาและจางมองปัญหาเรื่อง “สิทธิของชนชั้นนายทุน” ด้วยแนวคิดที่กว้างกว่านั้นมาก คือมองมันในฐานะที่เป็น การแลกเปลี่ยนในมูลค่าที่เท่ากัน ซึ่งมีรากฐานจากการผลิตแบบสินค้า และมีบทบาทอยู่ในทุกด้านของความสัมพันธ์ทางการผลิต เช่นเดียวกับคำชี้แนะของเหมา พวกเขาได้เห็นว่า เป็นไปได้ที่พวก “ชนชั้นนายทุนใหม่” จะผลักดันการพัฒนาแบบทุนนิยม เพราะองค์ประกอบและกลไกทางเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมมิได้แตกต่างจากองค์ประกอบแบบเดียวกันในระบบทุนนิยมโดยพื้นฐานเลย

ร่างฉบับที่ 3

ภายหลังการตีพิมพ์บทความของเฮยาและจางออกมา ได้มีการปรับปรุงร่างเศรษฐศาสตร์การเมือง ๑ เป็นครั้งที่ 2 และแก้ไขเป็นร่างฉบับที่ 3 ร่างฉบับนี้ได้ผนวกเอาทัศนะทางทฤษฎีที่มีอยู่ในคำชี้แนะของเหมาและบทความของเฮยาและจางเข้าไปด้วย แต่ในขณะเดียวกันแนวคิดเรื่อง “การแลกเปลี่ยนผลผลิต” ก็ยังคงถูกนำมาใช้อธิบายการแลกเปลี่ยนในภาคที่รัฐเป็นเจ้าของ ความคิดที่ว่าสินค้าแบบสังคมนิยมมิได้แตกต่างจากแบบทุนนิยมนั้นไม่ได้ครอบคลุมถึงการผลิตและการแลกเปลี่ยนผลผลิต ในภาคที่รัฐเป็นเจ้าของ และนี่หมายความว่า ถึงแม้คำชี้แนะของเหมา และบทความของเฮยากับจางจะสร้างความชัดเจนทางทฤษฎีให้กับสำนักเซียงไฮ้มากขึ้นมาก ร่างเศรษฐศาสตร์การเมือง ๑ ก็ยังคงคลุมเครือและมีความขัดแย้งในตัวเองอยู่ในปี 1975

ร่างฉบับที่ 4

ร่างฉบับนี้เขียนขึ้นในช่วงเดือนมิถุนายนถึงพฤศจิกายน ปี 1975 โดยจางซุนเจียวเป็นผู้ตรวจแก้ต้นฉบับด้วยตนเอง แต่น่าเสียดายที่เราไม่สามารถหาร่างฉบับนี้มาได้ อย่างไรก็ตามในเดือนธันวาคมปีเดียวกันนั้น ได้มีการพิมพ์ เศรษฐศาสตร์การเมืองพื้นฐาน ฉบับปรับปรุงใหม่ขึ้น เราอาจจะอนุมานได้ว่าหนังสือเล่มนี้เขียนขึ้นบนพื้นฐานของร่างฉบับที่ 4 จึงเป็นไปได้ที่มันจะสะท้อนภาพที่ชัดเจนของเนื้อหาทางทฤษฎีของร่างฉบับที่ 4 นี้

หนังสือฉบับนี้ ได้ก้าวหน้าไปกว่าร่างฉบับก่อน ๆ ในปัญหา 2 ประการคือการวิเคราะห์บทบาทของรัฐภายใต้ระบบสังคมนิยม และการวิเคราะห์การผลิตสินค้าในระบบสังคมนิยม

1. การวิเคราะห์รัฐ หนังสือเล่มนี้ได้อ้างคำกล่าวของเลนินว่า รัฐสังคมนิยมจะกลายเป็นรัฐของนายทุน ก็เพราะมันไม่ได้ป้องกัน "สิทธิของชนชั้นนายทุน" การเปลี่ยนระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในปัจจัยการผลิตไปเป็นกรรมสิทธิ์โดยรัฐ ไม่ได้มีค่าเท่ากับการเปลี่ยนระบบกรรมสิทธิ์ไปเป็นระบบที่ไม่ได้เป็นของนายทุน (non-bourgeois form) ดังนั้นหนังสือเศรษฐศาสตร์การเมืองพื้นฐานนี้ จึงปฏิเสธการตีความระบบสังคมนิยมว่าเท่ากับระบบกรรมสิทธิ์โดยรัฐ ซึ่งเป็นทัศนคติที่ยังคงดำรงอยู่ในงานของจางซุนเจียว และร่างฉบับที่ 3 ในแง่นี้ ข้อเสนอในหนังสือเล่มนี้จึงเป็นการกรุยทางให้กับการอธิบาย "ระบบทุนนิยมผูกขาดโดยรัฐ" ของโซเวียตได้อย่างมีความสอดคล้องทางตรรกะและมีเหตุผลมากขึ้น

2. การวิเคราะห์การผลิตสินค้า คู่มือฉบับนี้ได้คัดค้านแนวคิดเรื่อง "การแลกเปลี่ยนผลผลิต" ที่ใช้ในร่างฉบับก่อน ๆ ถ้ากล่าวตามหนังสือนี้แล้ว การแลกเปลี่ยนทุกชนิดภายใต้ระบบสังคมนิยมเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้า รวมทั้งการแลกเปลี่ยนภายในภาคที่รัฐเป็นเจ้าของด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการปฏิเสธความคิดของสตาลินเกี่ยวกับการผลิตในภาคที่รัฐเป็นเจ้าของโดยสิ้นเชิง ที่จริงความคิดนี้ได้ปรากฏในหนังสือคู่มือที่พิมพ์ในเซียงไฮ้ตั้งแต่ปี 1961 แล้ว ซึ่งกล่าวว่า การแลกเปลี่ยนทั้งหมด ภายใต้ระบบสังคมนิยม เป็นการแลกเปลี่ยนสินค้ามาก่อนแล้ว แต่ในขณะที่คู่มือปี 1961 ถือว่าการผลิตและการแลกเปลี่ยนสินค้าในระบบสังคมนิยมมีความแตกต่างโดยพื้นฐานจากระบบทุนนิยม หนังสือเศรษฐศาสตร์การเมืองพื้นฐานนี้กลับเห็นว่ามันไม่ต่างกันมากนัก

ด้วยประการฉะนี้ ร่างเศรษฐศาสตร์การเมืองฉบับปี 1976 จึงสะท้อนให้เห็นถึงอีกก้าวหนึ่งในการปฏิเสธการวิเคราะห์ของสตาลินในเรื่อง การผลิตสินค้าในระบบสังคมนิยม และแนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับระบบสังคมนิยมของเขา ตลอดจนเป็นการสร้างความแจ่มชัดทางทฤษฎีของสำนักเซียงไฮ้เพิ่มขึ้นอีกด้วย แต่มันก็ยังมีความขัดแย้งพื้นฐานในตัวเองที่สืบทอดมาจากร่างฉบับก่อน ๆ ดำรงอยู่ ซึ่งก็คือ ความคิดที่ว่า การผลิตภายใต้ระบบสังคมนิยม คือเอกภาพของการผลิตของสังคมโดยตรง (Direct Social Production) และการผลิตที่สร้างมูลค่า (Value creating Production) ความขัดแย้งในตัวเองนี้ไม่ได้รับการแก้ไขให้ตกไป จนกว่าจะได้มีการเตรียมเขียนร่างฉบับที่ 5 ซึ่งเป็นร่างฉบับสุดท้ายและได้รับการตีพิมพ์ในเซียงไฮ้ในเดือนตุลาคม ปี 1976

ร่างฉบับที่ 5

หลังจากร่างฉบับที่ 4 เสร็จเรียบร้อยในเดือนธันวาคม ปี 1975 จางซุนเจียวได้ร่าง "คำชี้แนะ" ฉบับใหม่ขึ้นอีก ซึ่งถือว่าเป็นการเริ่มต้นการปรับปรุงร่างเศรษฐศาสตร์การเมือง ว่าเป็นครั้งสุดท้าย ในคำชี้แนะนี้เขาเขียนไว้ว่า

เราจะต้องวิพากษ์ลัทธิแก้ วิพากษ์หลิว, หลินและเต็ง (หลิว ส่าวฉี หลินเบียว และเต็งเสี่ยวผิง—ผู้แปล) วิพากษ์ทروتสกี, บูคาเรินและพวกลัทธิแก้คนอื่น ๆ เราจะไม่สามารถเขียนเศรษฐศาสตร์

การเมืองขึ้นอย่างถูกต้องได้ หากไม่ได้อิทธิพลลัทธิแท้ และเราก็จะต้องเข้าใจด้วยว่าอิทธิพลจากความผิดพลาดของสถาบันนั้นยังคงมีอยู่มากทีเดียว

ผลของการปรับปรุงครั้งนี้อย่างฉบับที่ 5 ซึ่งมีโครงการจะตีพิมพ์ในเดือนตุลาคม 1976 แต่ครั้งที่ได้กล่าวแล้วว่า ขณะที่ยังตีพิมพ์อยู่ในโรงพิมพ์ ก็เกิดรัฐประหาร 6 ตุลาคม 1976 ขึ้น และต้นร่างก็ถูกยึดไป หลังการรัฐประหารหนังสือซึ่งยังมีได้ตีพิมพ์เล่มนี้ รวมทั้งหนังสืออีกเล่มหนึ่งในเทียนสิน ที่มี การร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับสำนักเซี่ยงไฮ้ได้ถูกสื่อมวลชนของจีนวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักหน่วง

บทวิจารณ์ของสื่อมวลชนเหล่านี้มีการอ้างถึงข้อความในหนังสือเศรษฐศาสตร์การเมืองของระบบสังคมนิยมทั้ง 2 เล่ม ซึ่งถือว่าเป็นผลงานทางทฤษฎีของ “แก๊งค์ 4 คน” และผู้สนับสนุนอยู่บ้างจำนวนหนึ่ง ดังนั้นแม้ว่าเราจะไม่สามารถหาหนังสือทั้ง 2 เล่มนั้นได้ ก็พอเป็นไปได้ที่เราจะทำความเข้าใจเนื้อหาทางทฤษฎีของมันโดยการพิจารณาจากข้อความที่ยกมากล่าวไว้ในหนังสือพิมพ์และวารสารฉบับต่างๆ ในคอนกรีตไปเราจะพูดถึงร่างฉบับต่างๆ นี้ในฐานะที่เป็นทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองของระบบสังคมนิยมอันหนึ่ง ที่กันกว่าโดยสำนักเซี่ยงไฮ้ ในระยะก่อนหน้าการพ่ายแพ้ทางการเมืองของพวกเขา

ตามทฤษฎีของสำนักเซี่ยงไฮ้ สังคมนิยมเป็นสังคมนิยมผ่านที่มีปัจจัยและองค์ประกอบแบบทุนนิยม และคอมมิวนิสต์ดำรงอยู่ในขณะเดียวกันภายใต้ความสัมพันธ์การผลิตแบบสังคมนิยม ปัจจัยทุนนิยมมิได้เป็นเพียงองค์ประกอบของโครงสร้างแบบทุนนิยมที่ยังตกค้างอยู่เท่านั้น แต่ยังเป็นปัจจัยที่ถูกผลิตซ้ำขึ้นอีก ภายในกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจในสังคมสังคมนิยมอีกด้วย ซึ่งจะสามารถพบได้ในทุกส่วนของเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม การที่องค์ประกอบและปัจจัยแบบทุนนิยมภายในความสัมพันธ์การผลิตแบบสังคมนิยมยังคงดำรงอยู่ที่เท่ากับว่าระบบทุนนิยม และชนชั้นนายทุนยังสามารถก่อตัวและสืบทอดตนเองอย่างต่อเนื่องในสังคมสังคมนิยม “ชนชั้นนายทุนใหม่” ได้เกิดขึ้นภายในหมู่ชนชั้นกรรมาชีพนั่นเอง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพรรคคอมมิวนิสต์ ฐานทางวัตถุสำหรับการเกิดขึ้นของชนชั้นนายทุนใหม่ก็คือโครงสร้างที่ยังไม่ได้รับการเปลี่ยนแปลงอย่างสมบูรณ์แบบของสังคมสังคมนิยม เป็นต้นว่าปัจจัยและองค์ประกอบแบบทุนนิยมที่กล่าวถึงข้างต้น อันได้แก่ สินค้า เงินตรา ความสัมพันธ์แบบค่าจ้าง การแลกเปลี่ยนในมูลค่าที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นกฎที่ครอบงำอยู่ในทางเศรษฐกิจ และประการสุดท้ายก็คือ การดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องของการแบ่งงานซึ่งเป็นมรดกตกทอดจากสังคมเก่า

การแบ่งงานกันทำแบบนี้ทำให้พวก “ปัญญาชนขุนนาง” (Intellectual Aristocracy) ซึ่งถือกันกรรมกรออกจากกรรมสิทธิ์อย่างแท้จริงในการกำหนดปัจจัยการผลิต และด้วยวิถีทางเช่นนี้ ลักษณะของระบบกรรมสิทธิ์ก็จะค่อย ๆ เปลี่ยนไป ในวิสาหกิจต่าง ๆ จะเกิดระบอบที่ผู้ใช้แรงงานสมยอมควบคุมผู้ใช้แรงงานกาย และจากข้อสรุปท้ายสุดของสำนักเซี่ยงไฮ้ ระบบเช่นนี้ได้พัฒนาขึ้นมาในประเทศจีนแล้วในระดับที่แน่นอน ดังนั้นจึงเท่ากับว่าชนชั้นกรรมาชีพได้ถูกปกครองและขูดรีดโดยพวก “ชนชั้นนายทุนใหม่” แล้ว ดังนั้น “ชนชั้นนายทุนใหม่” จึงเป็นศัตรูที่สำคัญที่สุดของชนชั้นกรรมาชีพในการต่อสู้ทางชนชั้นตลอดระยะเวลา

ของสังคมสังคมนิยม และจะต้องถือว่า “ชนชั้นนายทุนใหม่” นี้เป็นเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการปฏิวัติ ภายใต้เผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ

ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นกรรมาชีพกับชนชั้นนายทุนจึงเป็นความขัดแย้งที่สำคัญที่สุดในสังคมสังคมนิยม และการต่อสู้ทางชนชั้นอันเป็นผลจากความขัดแย้งนี้ที่สำคัญที่สุดก็คือการต่อสู้เพื่อขยายหรือจำกัดขอบเขตของ “สิทธิของชนชั้นนายทุน” ซึ่งก็คือปัจจัยและองค์ประกอบแบบทุนนิยมในความสัมพันธ์การผลิตแบบสังคมนิยม

เศรษฐกิจที่เป็นกรรมสิทธิ์แบบรวมหมู่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สมบูรณ์ในโครงสร้างของระบบกรรมสิทธิ์ ปัจจัยการผลิตรวมทั้งผลผลิตก็ยังเป็นสมบัติส่วนบุคคลที่ครอบครองโดยหน่วยรวมแบบเอกชน (Individual collective units) ทั้งนี้การผลิตจึงยังคงเป็นการผลิตส่วนบุคคลอยู่ นอกจากนั้นปัญหาการนำในหน่วยรวม และภาคที่เป็นของรัฐก็ยังมีบทบาทที่สำคัญมากที่จะตัดสินว่าชนชั้นใดเป็นผู้ควบคุมปัจจัยการผลิตที่แท้จริง ถ้าโครงสร้างอำนาจในการนำของวิสาหกิจเปลี่ยนไป “กรรมสิทธิ์” ในปัจจัยการผลิตก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย วิสาหกิจแบบสังคมนิยมจะแปรราคาไปเป็นทรัพย์สินของชนชั้นนายทุนชนนางผูกขาด ถ้าชนชั้นคนงานถูกกีดกันออกจากอำนาจการนำ ซึ่งก็คือสิทธิในการจัดการวิสาหกิจหรือหน่วยรวมนั่นเอง ในเมื่อ “ชนชั้นนายทุนใหม่” ยึดครองปัจจัยการผลิตไว้ได้ ก็จะสามารถขยายกระบวนการผลิตแบบทุนนิยมได้มากขึ้น เนื่องจากมีปัจจัยและองค์ประกอบทุนนิยมดำรงอยู่แล้วในทุกขอบเขตของการผลิตแบบสังคมนิยม

นอกจากนี้การผลิตแบบสังคมนิยมก็เป็นการผลิตแบบสินค้า การดำรงอยู่ของสินค้าและการผลิตสินค้าไม่ได้เป็นเพียงเพราะมีกรรมสิทธิ์ 2 รูปแบบคือ กรรมสิทธิ์รวมหมู่และกรรมสิทธิ์โดยรัฐดำรงอยู่พร้อมกันเท่านั้น กล่าวเฉพาะในภาคเศรษฐกิจของรัฐ เหตุผลที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันก็คือ การที่วิสาหกิจต่าง ๆ มีระบบบัญชีของตนเองที่ค่อนข้างเป็นอิสระต่อกัน ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างวิสาหกิจเหล่านั้นกลายเป็นความสัมพันธ์ระหว่าง “เจ้าของ” แต่ละคน และด้วยเหตุนี้ แม้แต่การผลิตในภาคที่รัฐเป็นเจ้าของก็จะกลายเป็นการผลิตส่วนบุคคลไปอีกเช่นกัน

การหมุนเวียนของสินค้าภายใต้ระบบสังคมนิยมอาจจะถูกเปลี่ยนไปเป็นการหมุนเวียนของทุนได้ และถ้าการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เกิดขึ้น พลังแรงงาน (labour power) ก็จะกลับกลายเป็นสินค้า และเงินก็จะกลับกลายเป็นทุนอีก การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้อาจจะเกิดขึ้นได้ ถ้าการแลกเปลี่ยนสินค้ามีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อแสดงมูลค่าให้ปรากฏแทนที่จะเป็นการแสดงมูลค่าใช้สอย (the realization of use value) นี่เป็นสิ่งสำคัญเพราะกฎแห่งมูลค่าเป็นกฎของการผลิตสินค้า และในทีนี้ถือว่ากฎแห่งมูลค่ามีบทบาทสำคัญในเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม กล่าวอีกนัยหนึ่ง ร่างเศรษฐศาสตร์การเมืองฯ ฉบับปี 1976 เสนอว่ากฎแห่งมูลค่าภายใต้ระบบสังคมนิยมไม่ได้แตกต่างจากกฎแห่งมูลค่าภายใต้ระบบทุนนิยมเลย ชนชั้นนายทุนสามารถกำหนดให้การผลิตมูลค่าใช้สอย (The Production of use values) ขึ้นก่อนการผลิตมูลค่า (The Pro-

duction of values) โดยการปล่อยให้กฎแห่งมูลค่าควบคุมการผลิต เมื่อใดที่มีการใช้เงินและราคาของสินค้าอาจจะสูงกว่ามูลค่าของมัน และการผลิตสินค้าชนิดนี้จะทำให้กำไรมากกว่าอัตรากำไรเฉลี่ย ดังนั้นจึงเป็นแรงจูงใจให้วิสาหกิจจำนวนหนึ่งแสวงหากำไรสูงสุดด้วยการผลิตสินค้าชนิดนั้นๆมากกว่าจะผลิตสินค้าที่ได้กำไรน้อย (แต่มีประโยชน์สังคม) ด้วยเหตุนี้ ในเงื่อนไขแวดล้อมบางอย่าง การผลิตที่มุ่งสร้างมูลค่าส่วนเกิน อาจทำให้การผลิตในส่วนทั้งหมด ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรซึ่งบางครั้งก็ยังคงขาดแคลนในสังคมสังคมนิยมบิดเบือน ไปจากที่พึงจะเป็น

ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น การฟื้นคืนชีพของทุนนิยมอาจจะเกิดขึ้น ที่สำคัญที่สุดก็เพราะการดำรงอยู่ของการหมุนเวียนของสินค้าซึ่งดำเนินไปโดยระบบเงินตรา ยิ่งกว่านั้น เงินทุนของวิสาหกิจหลายแห่งก็เป็นเพียงรูปแบบที่ยังเปลี่ยนมาอย่างไม่สมบูรณ์ของทุน และยังคงเหมือนกับทุนในสังคมเก่าอยู่มาก ดังนั้น เงินทุนดังกล่าวอาจแสดงบทบาทของทุนได้โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนรูปแบบหรือเนื้อหาแต่อย่างใด กรณีของค่าจ้างก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน หลักการของสังคมนิยมที่ว่า “จ่ายตามผลงานของแต่ละคน” นั้นไม่ได้แตกต่างกับแรงงานรับจ้าง (Wage labour) เลย จึงไม่จำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนรูปแบบและเนื้อหาของค่าจ้างเพื่อให้กำลังแรงงานกลับกลายเป็นสินค้าไปอีกครั้งหนึ่ง

ตามร่างฉบับปี 1976 รูปแบบทางอุดมการณ์ของ “การฟื้นคืนชีพของทุนนิยม” อาจเห็นได้ใน “ทฤษฎีพลังการผลิต” และ “4 ทนสมัย” ซึ่งเสนออุดมการณ์ “การสิ้นสุดของการต่อสู้ทางชนชั้นในสังคมสังคมนิยม” ดังนั้นเพื่อที่จะสร้างหลักประกันในการก้าวไปสู่สังคมนิยม จึงจำเป็นที่จะต้องมีการปฏิวัติวัฒนธรรม หลาย ๆ ครั้งเพื่อค่อย ๆ จำกัดและล้มล้างองค์ประกอบทุนนิยม ตลอดจนปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็น “สิทธิของชนชั้นนายทุน” ภายในความสัมพันธ์การผลิต ซึ่งรวมทั้งการแบ่งงานที่ตกทอดมาจากสังคมเก่า พื้นฐานทางวัตถุที่จะเอื้ออำนวยให้ “ชนชั้นนายทุนใหม่” และระบบทุนนิยมก่อตัวขึ้นจะถูกทำลายลงด้วยวิถีทางนี้

การแบ่งงานแบบเก่าจะต้องถูกยกเลิกไป โดยให้คนงานที่มีบทบาทและสามารถควบคุมการจัดการของวิสาหกิจ และโดยการบังคับให้ปัญญาชนเข้าร่วมใช้แรงงานด้วยอย่างสม่ำเสมอ ความขัดแย้งระหว่างแรงงานสมองและแรงงานกายจะถูกยกเลิกไปได้ด้วยวิธีนี้ และโดยการจัดโครงสร้างระบบการศึกษาใหม่ซึ่งจะค่อย ๆ ลบล้างช่องว่างระหว่างการผลิตและการศึกษา อภิสถिति “ชนชั้นนายทุนใหม่” ก็จักค่อย ๆ ถูกล้มเลิกไปด้วยการปฏิรูประบบค่าจ้าง วัตถุประสงค์ประการแรกของการปฏิรูปนี้ ก็เพื่อยกเลิกการใช้ “แรงจูงใจทางวัตถุ” เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการยกระดับความกระตือรือร้นของกรรมกร ประการต่อมา เพื่อสร้างการกระจายรายได้ให้สม่ำเสมอมากขึ้น ควรยกเลิกโบนัสและค่าจ้างที่จ่ายตามจำนวนชิ้นของงานไปเสีย และโดยส่วนรวม สังคมควรจะค่อย ๆ ละทิ้งหลักการ “จ่ายตามผลงานของแต่ละคน” เสีย ประการสุดท้าย การผลิตจะต้องมีการวางแผน โดยมีมูลค่าใช้สอยเป็นเกณฑ์ในการกำหนด และในทางกลับกัน อิทธิพลของมูลค่าจะต้องถูกยกเลิกไป

ข้อวิพากษ์ทฤษฎีขั้นสุดท้าย (ของสำนักเชียงใหม่)

ว่า “เศรษฐศาสตร์การเมืองของสังคมนิยม” ฉบับปี 1976 เป็นผลงานขั้นสุดท้ายของกระบวนการพัฒนาทางทฤษฎีที่ยาวนาน ซึ่งถูกยุดติงอย่างกระหน่ำโดยไม่สมัครใจ ร่างฉบับนี้ได้เสนอคำตอบต่อคำถามหลายข้อที่เหมายังไว้ ซึ่งแม้จะเป็นคำตอบที่ยังไม่สมบูรณ์นัก แต่ก็มีเนื้อหาที่สอดคล้องกลมกลืนกันมากที่สุดทีเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อปัญหาที่ว่า การฟื้นคืนชีพของทุนนิยมเกิดขึ้นในประเทศจีนหรือในประเทศสังคมนิยมอื่น ๆ ได้อย่างไร และพลังทางสังคมส่วนใดที่เป็นตัวผลักดันพัฒนาการดังกล่าวขึ้น

ถึงแม้ว่าทัศนะทางทฤษฎีขั้นสุดท้ายนี้จะได้แก้ปัญหาความขัดแย้งในตัวเองที่ปรากฏในร่างฉบับก่อน ๆ แต่ยังคงมีจุดอ่อนและประเด็นที่ไม่ชัดเจนอยู่บางประการ ดังที่ไค่กล่าวแล้วข้างต้น ประเด็นสำคัญในการพัฒนาทางทฤษฎีของสำนักเชียงใหม่ คือเหมือนจะเป็นปัญหาที่ว่า ทุนนิยมพัฒนาขึ้นมาในสังคมสังคมนิยมได้อย่างไร แต่เหมาและสำนักเชียงใหม่ ก็ไม่ได้กำหนดคำจำกัดความของระบบทุนนิยมไว้อย่างชัดเจนและแน่นอน ทั้งเหมาและสำนักเชียงใหม่ต่างอธิบายว่าจีนก่อนปี 1949 เป็นทั้งสังคม “กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา” แต่ในขณะเดียวกันก็ “มีความคล้ายคลึงกับทุนนิยมมาก” ความไม่ชัดเจนนี้เองทำให้เป็นการยากที่จะเข้าใจว่าทำไมความแตกต่างระหว่างโซเวียตและจีนจึงมีมากเสียจนกระทั่งสมควรที่จะเรียกจีนว่าเป็น “สังคมนิยม” ในขณะที่โซเวียตถูกอธิบายว่าเป็น “ทุนนิยม” พวกเขาไม่ได้กล่าวไว้ว่าโครงสร้างส่วนใดภายใน “เศรษฐกิจแบบสังคมนิยม” ของจีนจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง จะถูกเรียกว่าเป็นเศรษฐกิจที่ผลิตมูลค่าส่วนเกินดังเช่นในการผลิตแบบทุนนิยม

จุดอ่อนอีกอย่างหนึ่งคือ การวิเคราะห์ชนชั้น ได้มีการนิยาม “ชนชั้นนายทุนใหม่” ว่าเป็น “นายทุนชนนางผูกขาด” และ “ผู้ใช้แรงงานสมองในการผลิต” สิ่งนี้จะเชื่อมโยงเข้ากับความคิดที่เสนอไว้ในร่างเศรษฐศาสตร์การเมืองฯ ฉบับต่าง ๆ ว่า พรรคคอมมิวนิสต์เป็น “แหล่งเพาะ” ชนชั้นนายทุนใหม่ได้อย่างไร เป็นปัญหาที่ถูกทิ้งไว้โดยไม่ได้แก้ให้ตกไป เพราะสำนักเชียงใหม่ขาดการวิเคราะห์ถึงบทบาทของพรรคคอมมิวนิสต์ในจีน

ในการอธิบายถึงมาตรการจำเพาะ เพื่อป้องกันการฟื้นคืนชีพของทุนนิยม สำนักเชียงใหม่ไม่สามารถชี้ชัดลงไปได้ว่าใครจะเป็นผู้ใช้มาตรการดังกล่าวนี้ แต่ดูเหมือนจะกล่าวเป็นนัยว่า พรรคคอมมิวนิสต์เป็นผู้มีบทบาทหลัก ซึ่งดูจะเป็นปัญหาอยู่มากเพราะก่อนหน้านี้ได้เคยเสนอว่า พรรคนั้นเองเป็นแหล่งเพาะชนชั้นนายทุนใหม่และแนวใหม่ทุนนิยม ดูเหมือนว่าสมาชิกของสำนักเชียงใหม่สามารถทำการวิพากษ์และละทิ้งความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจของสตาลินไปได้ แต่เมื่อเป็นเรื่องเกี่ยวกับมาตรการทางการเมืองในทางปฏิบัติแล้ว พวกเขาไม่สามารถไปโต้เถียงว่าการยึดติดอยู่กับความคิดและทฤษฎีของเลนินเกี่ยวกับพรรคที่เป็นกองหน้า นี้จะเป็นการขัดแย้งในตัวเอง โดยเฉพาะถ้านึกถึงว่าสำนักเชียงใหม่

รากฐานมาจากฝ่ายปฏิวัติวัฒนธรรมในพรรคคอมมิวนิสต์จีนซึ่งสนับสนุนให้ใช้โครงสร้างทางการเมืองอื่นมาแทนที่พรรค

ทฤษฎีของเหมาเจ๋อตง และสำนักเซียงไฮ้ เกิดขึ้นท่ามกลางการต่อสู้ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ภายในพรรคคอมมิวนิสต์จีน ซึ่งสืบทอดลักษณะคัมภีร์แบบสตาลินมาไว้มาก และชาติประชาธิปไตยทางการเมือง ความประเพณีทางการเมืองและทฤษฎีของทั้งพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตและจีน เป็นเรื่องธรรมดาที่จะโจมตีกันด้วยการกล่าวร้ายมากกว่าจะทำการถกเถียงทางการเมือง เป้าหมายสุดท้ายดูเหมือนจะเป็นการมุ่งกวาดล้างฝ่ายตรงข้าม มากกว่าจะพยายามประนีประนอมกัน ในแง่ที่คล้าย “ชนชั้นนายทุน” เป็นตัวอย่างหนึ่งในหลาย ๆ คำ ที่มีอยู่ในทำเนียบคำประนาม ซึ่งมีประโยชน์มาก บางคนอาจจะกล่าวว่าถ้าเช่นนั้น ก็ไม่มี ความจำเป็นที่จะไปเอาใจใส่ต่อการศึกษาที่กลุ่มหนึ่งประนามอีกกลุ่มหนึ่งว่าเป็น “นายทุน” มากนัก เพราะเป็นไปคามครรถองของวัฒนธรรมทางการเมืองเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของเรา ความเห็นเช่นนี้ออกจะเป็นการด่วนสรุปมากเกินไปสักหน่อย เพราะถึงแม้ว่าเหมาและสำนักเซียงไฮ้จะถูกอิทธิพลของลัทธิคัมภีร์แบบสตาลินครอบงำอยู่จริง แต่ก็อาจจะ เป็นการผิดพลาดมากที่เราจะมองข้ามศักยภาพในการวิเคราะห์ของทฤษฎีของพวกเขา เมื่อพิจารณากระบวนการทางทฤษฎีทั้งหมดที่พัฒนาโดยเหมาและสำนักเซียงไฮ้ เราพบข้อพิสูจน์มากพอที่จะกล่าวว่า แรงจูงใจและการของพวกเขาเป็นสิ่งใหม่ในการวิเคราะห์ พวกเขาได้แสดงความปรารถนาอันน่าทึ่งที่จะทำลายแนวคิดแบบอภิปรายเกี่ยวกับสังคมนิยมที่ปรากฏอยู่ใน “ทฤษฎีระบบ” และต้องการที่จะปรับทัศนะให้สอดคล้องกับความเป็นจริงมากขึ้นในการมองปัญหาบางประการของสังคมนิยมเอง พวกเขาได้วางพื้นฐานสำหรับการวิเคราะห์โครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมที่ยังเปลี่ยนแปลงได้ ไม่สมบูรณ์ในสังคมนิยม และอันที่จริง เป็นเรื่องที่น่าแปลกใจมากที่ทฤษฎีซึ่งมีลักษณะวิพากษ์เช่นนี้เป็นผลงานของผู้นำทางการเมืองภายในพรรค และรัฐของประเทศที่เรียกกันว่าเป็นสังคมนิยมได้

แต่ปัญหาที่ว่า ทฤษฎีของสำนักเซียงไฮ้มีความถูกต้องทางทฤษฎีจริงหรือไม่ หรือมีความหมายอะไรในการเข้าใจประเทศจีนสมัยใหม่ พื้นฐานทางทฤษฎีได้สร้างคุณูปการต่อการต่อสู้เกี่ยวกับสังคมนิยมผ่านที่ยังไม่เป็นที่ยึดอยู่ในขณะนี้บ้างหรือไม่ ทั้งหมดคนล้วนเป็นปัญหาสำคัญที่ท้าทายเราอยู่ และเราหวังว่าการค้นคว้าต่อไปคงจะสามารถให้คำตอบแก่ปัญหาเหล่านี้ได้ ●

เชิงอรรถ

1. เป็นข้อตั้งขึ้นโดยผู้เขียนบทความเอง โดยหมายถึงทฤษฎีที่ว่า สังคมนิยมคือระบบสังคมที่ถูกกำหนดโดยกฎทางทวิตวิสัย "ทฤษฎีระบบ" นี้ถือว่าเป็นทฤษฎีที่เป็นวิทยาศาสตร์ในตัวของมันเอง
2. มาร์กซ์ได้อธิบายไว้ว่า กฎแห่งมูลค่าเป็นกฎที่ควบคุมการผลิตสินค้า กล่าวอย่างหยาบ ๆ กฎแห่งมูลค่ากำหนดว่าการแลกเปลี่ยนทั้งหลายที่กระทำกันในระบบเศรษฐกิจสินค้าดำเนินไปโดยอาศัยมูลค่าที่เท่ากัน (Equal Values) ซึ่งวัดจากการคิดแรงงานที่จำเป็นของสังคมที่ต้องใช้ไปในการผลิต ในสาขาเศรษฐกิจหนึ่ง ๆ ในสังคมนิยม กฎแห่งมูลค่ามีส่วนเกี่ยวข้อง และส่งผลกระทบต่ออย่างกว้างขวาง ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง และได้แสดงบทบาทของมันในระบบการผลิต ที่เต็มไปด้วยการแข่งขันแบบอนาธิปไตย ซึ่งนำไปสู่การสูญเปล่าของวัสดุและพลังแรงงาน
3. ในบทความ "On the 'Restoration of Capitalism'-Mao and Marxist Theory" (**Modern China** Vol. 5 No. 1 p. 41-48) *Joseph W. Esherick* ได้สืบค้นรากของความคิดเชิงวิเคราะห์ที่เรื่อง "การฟื้นคืนชีพของทุนนิยม" ("Restoration of Capitalism") ในนิพนธ์ของมาร์กซ์ และงานเขียนของเหมา เราบอกว่าเหมาได้สร้างอุปการคือ ทฤษฎีสังคมนิยม โดยการพัฒนาแนวคิดเชิงวิเคราะห์ที่เรื่อง "การฟื้นคืนชีพของทุนนิยม" แต่จากงานของ *Esherick* เราจะเห็นได้ว่า อุปการของเหมาในเรื่องนั้นไม่อาจจะอ้างจากงานเขียนของเขาได้โดยตรง แต่จะต้องสรุปออกมาเองอีกทีหนึ่ง เราจึงเห็นว่าควรตรวจสอบ "ทฤษฎีก่อนนิคซัน" ของเหมาเองโดยตรง น่าจะมีประโยชน์มากกว่า ด้วยเราจะสามารถหาหลักฐานอ้างอิงต่าง ๆ มาสนับสนุนได้มาก และทฤษฎีนี้ยังถือได้ว่าเป็นต้นแบบของทฤษฎีด้านกึ่งเชิงใช้ ซึ่งอธิบายแนวคิดเกี่ยวกับ "การฟื้นคืนชีพของทุนนิยม" ไว้โดยเริ่มต้นจาก "ทฤษฎีก่อนนิคซัน" ของเหมาเอง
4. ในขณะที่มาร์กซ์มองเห็นความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างความขัดแย้งที่มีอยู่ระหว่างมูลค่าแลกเปลี่ยนและมูลค่าใช้สอย ในสินค้าภายใต้ระบบทุนนิยม กับการค้าอยู่ของการต่อสู้ทางชนชั้นในสังคมนิยม เหมาได้ร่างข้อสรุปในทำนองเดียวกันเกี่ยวกับการต่อสู้ทางชนชั้นในระบบสังคมนิยม สำหรับเหมากฎแห่งมูลค่าเป็นเพียง ปรัชญาการแห่งเศรษฐกิจล้วน ๆ
5. ตามสรณิพนธ์เหมาเจ๋อตงเล่ม 5 หน้า 65 เหมาได้เสนอไว้ตั้งแต่ปี 1953 แล้วว่าความขัดแย้งหลักในสังคมนิยม คือความขัดแย้งระหว่างชนชั้นนายทุนและชนชั้นกรรมาชีพ แต่อย่างไรก็ตาม เราจะต้องไม่ลืมว่า สรรณิพนธ์เล่ม 5 นี้พิมพ์ขึ้นภายหลังมรณกรรมของเหมา ภายใต้การอุปถัมภ์ของฮั่วโถ๊ะฟ่ง และพิตซันได้ว่า มีบางส่วนถูกแก้ไข คำสำคัญ ๆ หลายคำถูกเปลี่ยนไป ตลอดจนมีการเติมหรือตัดทอนข้อความบางตอนออกไป ดังนั้นข้อความที่อ้างถึงในปี 1953 น่าจะเป็นการแต่งเติมของบรรณาธิการที่ทำงานด้วยเหตุผลทางการเมือง
6. ถ้ามองจากแง่มุมทางทฤษฎี ดูเป็นการยากที่จะเข้าใจว่าทำไมหลินเบียว และกลุ่มของเขาจึงถูกใช้เป็นที่เหย้า แต่เราจะต้องคำนึงไว้ด้วยว่า หลินเบียวนั้นเป็นเหยื่อรายล่าสุดของการต่อสู้ภายในพรรคของจีน และตามกฎและประเพณีของการต่อสู้ทางการเมืองในจีน การวิเคราะห์วิจารณ์ทางทฤษฎีมักจะทำกันในรูปแบบของการวิจารณ์ฝ่ายตรงข้ามที่ตกไปจากอำนาจคนหลังสุด ไม่ว่าทัศนคติทางการเมืองที่แท้จริงของเขาจะเป็นอย่างไรก็ตาม